

Orsakerna till andra världskrigets utbrott

Innehåll

<i>Förord</i>	3
Storbritannien och Tyskland – God och ond?	3
Galenskap och olycklig barndom	3
<i>Första världskrigets slut</i>	3
Ockupation av Rhenlandet	4
Handelsblockaden består	4
"Dolkstötslegenden"	4
Krigsslut utan fred	4
<i>Versaillesfreden</i>	5
Konsekvenser och jämförelser	5
Krigsskadedådet	5
Den polska korridoren och Danzig	6
Terror i Övre Schlesien	6
<i>Weimarrepublikens problem och åtgärder</i>	7
Inledande kaos	7
Dawesplanens goda år	7
Youngplanen efter 1929	7
<i>Hitler till makten</i>	7
Brünings indignation	7
Regeringarna Papen och Schleicher	8
Rhenlandet och återupprustningen	8
Förlorade territorier	8
<i>Österrike ansluts</i>	8
Från stort kejsardöme till litet kärnland	8
Regeringarna Dollfuss och Schuschnigg	9
Anslutningen	9
<i>Det tjeckiska imperiets uppgång och fall</i>	9
Tjeckernas roll i den tyska historien	9
Nationalismens uttryck	10
Tjeckoslovakien upprättas	10
Två territoriella konflikter med Polen	10
Ytterligare tvistefrön med Polen	11
Ett större historiskt sammanhang	11
I jämförelse med Jugoslavien	12
Lord Runcimans undersökningskommission	13
München	13
Tjeckiskt falskspel om Teschen	14
Myten om "Appeasement"	14
Polen tar Teschenområdet	15
Folkomröstningen som inte blev av	16
"Inga mer anspråk"	16
<i>Storbritanniens stormaktspolitik</i>	16
Tomas Cromwell och Italien	16
Maktbalans i praktiken	16
Konsekvenser på 1900-talet	17
<i>Polens stormaktspolitik</i>	17
Tänkaren Dmowski	17
Tre krig österut	18
Militären Piłsudski	18
Polskt recept på panslavism	18
Polens relation till Weimarrepubliken	18
Piłsudskis krigsplaner 1933	19
Icke-angreppspakten med Hitler 1934	19
Becks krigsplaner 1936	19
Den polsk-tyska minoritetspakten 1937	20
Dokumenterna som Gud glömde	21

<i>Det tyska förslaget till Polen 1938</i>	22
Hitlers utrikespolitiska strävanden	22
Fallet med Sydtyrolen	22
Slovakien mot Danzig?	23
De tyska trupperna går in i Prag	23
Det tjeckiska självstyret	23
<i>Mars 1939 – Britterna kastar masken</i>	24
Ointresset för Prag	24
Virgil Tileas bluff	24
Chamberlains tal i Birmingham	24
Problemet med att bilda en jätteallians	24
Massbombningens ideologi	25
<i>Sovjetunionens roll</i>	25
Goda relationer med Weimartyskland	25
Trotsky avslöjar Stalins planer på krig	25
Ingen pakt med de allierade	25
Pakten med Tyskland	25
<i>Krigsutbrottet</i>	26
Krisen i Danzig	26
Marienwerderpunkterna	26
Hitler anfaller men Stalin väntar	26
Frankrike kursändring leder till krig	26
Roosevelt leder USA in i kriget	26
Tålmod	27
<i>Epilog</i>	27
Ungern	27
Kommunismens uppgång och fall	28
De allierade av idag	28
<i>Bilagor</i>	29
Bilaga 1: President Wilsons 14 punkter	29
Bilaga 2: Marienwerderpunkterna	30
<i>Litteratur</i>	32
Böcker och artiklar	32
Webbsidor	33

Förord

Denna uppsats syftar till att ge en så rättvisande bild som möjligt av de faktorer som ledde fram till det europeiska krigsutbrottet 1939. Eftersom detta knappast är möjligt utan att skriva en rejäl tegelsten till bok, lägger jag tyngdpunkten på hur Polens och Storbritanniens ledare bidrog till att leda Europa och världen fram till det tragiska kriget. Detta är så mycket mer angeläget i ljuset av hur underskattade dessa två staters betydelse blivit i mellankrigstidens politiska spel.

Storbritannien och Tyskland – God och ond?

Att Polens ledare hade underliga attityder kan man lätt påvisa, men det är desto vanskeligare att skriva kritiskt om Storbritanniens roll gentemot Hitler. Det innebär nämligen att ett parlamentariskt land får mer kritik än ett annat land, där parlamentarismen under den relevanta perioden var avskaffad. Man brukar i dessa sammanhang okritiskt konstatera att Storbritannien var en demokrati på 1930-talet och gärna tillägga något berömmande om det brittiska parlamentets anrika traditioner. Det anses således inte fint att omnämna Storbritanniens dinosaurieaktiga överhus, som förgäves söker sin like i andra jämförbara länder.

Även läsare och åhörare som upplever Storbritannien som efterblivet och förstocket kan ha för sig att samma land var en sköld för fred och demokrati på 1930-talet, och att ett föredrag i denna stil syftar till att långsiktigt bygga upp ett förtroende för nationalsocialismen på nytt.

För att även omnämna det faktum att halva världen styrdes från London, skulle man ofint kunna komma in på det brittiska saltmonopolet i Indien som skapade mycket problem för befolkningen där. Den brittiska demokratin frågade sig aldrig vad afrikaner, indier eller asiater tyckte om regeringen i London. Det är möjligen pikant i sammanhanget att Hitler beundrade det brittiska kolonialväldet, och så småningom ville se en parallell till detta i den tyska militära närvaron i Sovjetunionen: "Ryssland är vårt Indien", ska han ha sagt.

Anglosaxiska propagandister har ofta målat upp politiska fiender som galningar både före och efter andra världskriget, och åtskilligt har varit rena lögnen. De som idag tvivlar på påståendena om att Saddam Hussein skulle ha förfogat över ABC-stridsmedel (Varför uppfanns ordet "massförstörelsevapen"?) – liksom att dessa skulle ha varit ett legitimt skäl till invasionen av Irak i mars 2003 – anklagas inte längre för att sympatisera med de gasbombsattacker som sagde diktator företog sig mot den kurdiska byn Halabja. I samma anda måste det gå att kritisera anglosaxiska påståenden om varför kriget bröt ut 1939.

Galenskap och olycklig barndom

När president Roosevelt mötte Josef Stalin i Teheran ville han diskutera utförligt om Adolf Hitlers förmodade galenskap, och blev djupt besviken när Stalin högg av med att säga "Hitler är inte galen".¹ Sovjetunionens diktator visade med sin kommentar att han var en pragmatiker, och avslöjade nästan på detta sätt vilka låga tankar han hade om sina västliga allierade. Den svepande och antiintellektuella attityden att förklara orsaken till världshistoriens mest förödande krig med att en person skulle ha varit galen har ingen plats i denna uppsats, och borde överhuvudtaget inte ha någon plats i analyser om diplomatisk historia. Lika meningslöst är påståendet om att världen skulle ha sett bättre ut om Hitler som ung kommit in på konstakademin i Wien.

Många gånger har jag läst analyser om Adolf Hitlers mentala hälsa, och en del av dessa tar förstås sin avstamp i den tyske diktatorns barndom. Sådana analyser vill gärna ge sken av att kunna förklara mellankrigstidens historia.

Även om jag tvivlar på att vare sig Storbritanniens eller Tysklands historia kan förklaras via barnpsykologin, skulle jag gärna uppskatta någon typ av balans i analyserna och i attityderna: Åtskilliga generationer av brittiska regeringsmedlemmar – inklusive de som styrde på 1930-talet – har börjat karriären som elever på internatskolor där pennialism och övergrepp varit utbredda företeelser. När ska jag få läsa en avhandling om internatskolemiljöns negativa inverkan på brittisk politik?

Första världskrigets slut

I november 1918 hade de samlade allierade stridskrafterna på västfronten tryckt tillbaka tyskarna från floden Marne halvvägs in i Belgien. Kriget rörde sig långsamt framåt på den tiden, eftersom nästan varje soldat var tvungen att gå till fots. På västfronten innebar dessutom den stora tätheten på trupper – lika väl som maskingeväret – att snabba framryckningar med kavalleri inte var möjliga. Tas dessa saker i beaktande förstår man att den stukade tyska armén skulle ha kunnat göra segt motstånd länge till.

Ändå tvingades Tyskland kapitulera 11 november 1918 i en stämning präglad av hungersnöd, krigströtthet och bolsjevikiska slagord. Bidragande till kapitulationen var också Wodrow Wilsons 14 punkter som hållits upp framför tyskarna som lockbete och falskt löfte om rättvist fredsstiftande. (Se även bilaga 1.)

¹Sherwood, R E: *Roosevelt and Hopkins, an Intimate History*, New York, 1948, s782. Jämför Hoggan, David Leslie: *The Forced War When Peaceful Revision Failed*, Institute for Historical Review 1989 s241

Ockupation av Rhenlandet

Rhenlandet (det vill säga den del av Tyskland som ligger väster om Rhen) blev genast efter krigsslutet ockuperat av de segrande västmakterna. Den franska ståndpunkten var att området skulle delas upp i autonoma republiker under fransk överhöghet, något som Woodrow Wilson och Lloyd George dock lyckades förhindra. Däremot kunde de inte hindra den franska ockupationsmakten (som fanns kvar ända tills 1930) från att bära sig mycket illa åt. I december 1921 skickade således general Henry T Allen till Secretary Hughes ett klagomål från en delegation tyska arbetare. Klagomålet berörde det faktum att franska soldater hade blivit inhysta i privata, tyska hus och lägenheter:

"Vi är rädda när vi går hemifrån till arbetet och lämnar våra fruar och döttrar med dessa män. Denna fråga bekymrar oss mer än [frågorna om] hus och mat."²

Samme Secretary Hughes fick 1923 motta synpunkter från USA:s konsul i Köln, som skarpt anmärkte på franska militära ovanor i Rhenlandet. Tyska medborgare försågs av tvivelaktiga skäl med handbojor, och han hade sett hur tyska polismän blivit slagna och sparkade av franska soldater. I Aachen hade tjänstemän och andra blivit slagna med ridspö.³

Handelsblockaden består

Den handelsblockad som upprättats under kriget vidhölls trots kapitulationen i åtskilliga månader mot de hungrande tyskarna, så att dessa fick lida krigets vedermödor trots kapitulationen. Effekten av blockaden beskrevs av den brittiske tjänstemannen (och senare medarbetare på London Daily Telegraph) George E R Gedye, som i februari 1919 skickades till Tyskland på inspektion:

" . . . Villkoren på sjukhusen var förfärliga. Ett ihållande genomsnitt på 10% av patienterna hade dött under kriget på grund av bristen på fett, mjölk och bra mjölk. Kamfer, glycerin och fiskleverolja var oanskaffbart. Detta resulterade i hög spädbarnsdödlighet. . . . Vi såg en del hemska syner på barnsjukhuset, så som de 'svältande bäbisarna' med fula, svullna huvuden. . . . Sådana var villkoren i de icke-ockuperade territorierna. Vår rapport yrkade naturligtvis på ett omedelbart öppnande av gränserna för fett, mjölk och mjölk. . . . men den fruktansvärda blockaden upprätthölls som ett resultat av franskt insisterande. . . . tills Versaillesfreden skrivits under i juni 1919. . . ."⁴

²General Henry T. Allen to Secretary Hughes, Paris, December 22, 1921. 862T.01/346, MS, National Archives. Jämför artikeln "The United States and the Road to War in Europe" av Tansill, Charles Callan ur *Perpetual War for Perpetual Peace* av Barnes, Elmer (redaktör), Institute for Historical Review, 1993 sid 94.

³Emil Sauer to Secretary Hughes, Cologne, February 16, 1923. 862.00/1215, MS, National Archives.

⁴Gedye, George: *The revolver republic;: France's bid for the Rhine*, Arrowsmith 1930

"Dolkstötslegenden"

Bitterheten över att ha givit upp kampen blev i ljuset av dessa vedermödor mycket stor, och skulle komma att kasta sin skugga över de följande åren av tyskt inre politiskt kaos. Hypotesen att kriget borde ha tillåtits fortsätta för att möjliggöra en mer rättvis fred bredde ut sig bland många tyskar. Olja och spannmål skulle – i väntan på vapenstilleståndet – ha kunnat hämtas från Östeuropa, som i och med freden i Brest-Litovsk 1917 hade blivit uppdelad i olika nationalstater och dessa nya stater var hänvisade till tysk överhöghet åtminstone så länge som kriget ännu pågick på västfronten.

Vad som istället hände var att de revolutionära stämningarna tog överhanden och på sina ställen ledde till myteri. Kejsar Wilhelm II avgick och Tyskland kapitulerade under trycket från de inhemska revolutionärerna. De tyska soldaterna återvände från fronten med vapnen i hand. En del historiker har velat peka på just detta som en orsak till misstro mot kapitulationen. Påståendet är poänglöst. Även på den förlorande sidan har soldater ofta återvänt hem efter kriget med vapnen i händerna.

Resonemang av detta slag brukar emellertid inte bemötas seriöst, utan avfärdas som "dolkstötslegenden" av historiker som är oengagerade vad gäller ockupation och svält i Tyskland efter första världskrigets slut. Mitt intryck är att Wilsons 14 punkter innebar den verkliga dolkstöten, även om de i och för sig krigströtta tyskarna kanske borde ha varit mindre naiva.

Krigsslut utan fred

Att Tyskland lagt ner vapnen ledde inte alls till fred i Europa i största allmänhet, utan istället till att revolutionärer som Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg försökte göra kommunistisk revolution på tyskt område. De tyska revolutionärernas strävanden var inget isolerat fenomen.

I Ryssland rasade nämligen inbördeskriget mellan kommunister och kontrarevolutionärer, medan grannländer som Japan, Rumänien, och Polen intervenerade vid olika skeden av kriget. Dessutom strävade nationalistiska separatistgrupper att bryta sig ur det forna kejsardömet med olika grad av framgång: Således blev Finland en egen stat medan ukrainarna däremot tvingades bli sovjetmedborgare. Situationen var gott och väl så kaotisk som det låter.

Polen krigade inte bara mot den nybildade sovjetstaten, utan överföll dessutom Litauen för att kunna flytta sina gränser så långt österut som möjligt. Å andra sidan blev polackerna vid ett oväntat tillfälle överfallet av Tjeckoslovakien.

Även Rumänien angrep bolsjevikstaten 1918 för att flytta sina gränser österut, och angrep sedan Ungern 1919 för att även kunna flytta gränserna västerut. Angreppet på Ungern ledde för övrigt till förjagandet av Bela Kun som vid det laget hunnit plåga ungrarna med 133 dagar av kommunistiskt styre.

Samma år sätter grekerna i land en styrka i Smyrna för att hävda rätten till Mindre Asiens västkust vilket skulle leda till ett flerårigt krig mot Turkiet. Västmakterna som skickat trupp till Ryssland såg sig även tvingade att skicka styrkor till Mellanöstern för att hindra araberna från att upprätta självständiga stater i de forna turkiska provinserna, något som de blivit lovade medan de krigat på britternas sida mot turkarna.

Dessa konflikter pågick för fullt medan segrarmakternas ledare satt i Versailles och drog upp gränserna både för länder de höll kuvade, och för länder de inte hade kontroll över alls. Inte förrän mot 1920-talets mitt hade samtliga dessa konflikter ebbat ut.

Versaillesfreden

Konsekvenser och jämförelser

När representanterna för olika folk mer eller mindre entusiastiskt skrev på fördraget i Versailles var detta en produkt av motstridiga viljor bland segrarmakterna, och grunden lades till otaliga konflikter som plågat många miljoner människor under resten av 1900-talet. De olika folken på Balkan liksom i Mellanöstern lider fortfarande av sviterna efter de gränser Jugoslavien och Irak fick 1919. Även konflikten mellan Israel och Palestinier beror mer av beslut som togs 1919 än den beror på beslutet att upprätta Israel 1948.

I några fall hade västmakterna ljugit medvetet för att få fler allierade i kriget mot Centralmakterna; så var fallet med italienarna och araberna. I andra fall tvingades "fredsstiftarna" att acceptera gränsdragningar i ljuset av krigshandlingar som man ursprungligen inte hade räknat med; så var fallet med gränserna i Östeuropa liksom med gränsen mellan Grekland och Turkiet.

Kontrasten blir stark om man jämför Wienkongressens klokskap efter Napoleonkrigens slut med Versaillesfredens hämndlystnad och kortsynthet efter första världskriget, och det är svårt att se varför det på ett avgörande sätt skulle ha varit svårare att vara fredsstiftare 1919 än vad det hade varit 1815.

Men eftersom denna uppsats inte syftar till att jämföra 1800-tal med 1900-tal eller till att dra ut alla upptänkliga konsekvenser av besluten i Versailles, ska jag i det följande begränsa mig till politiken i Tyskland med dess grannländer under 1920-talet och 1930-talet.

Krigsskadeståndet

"Tyskland ska få betala dyrt", var britternas och fransmännens attityd när tyskarnas krigsskadestånd skulle fastställas. Det ledde till att Lloyd George i valrörelsen till britterna i December 1918 gick ut med löften som gick tvärt emot tidigare löften: "Vi föreslår

krav på hela krigets kostnad [ställt till Tyskland]".⁵ Ganska välkänt är också ett uttalande från Eric Geddes, som varit nära medarbetare till Lloyd George under kriget: "Vi ska krama ur apelsinen tills kärnorna gnisslar".⁶

President Wilson, som inledningsvis försökte försvara andan i sina 14 punkter, hävdade att skadeståndet bara skulle bestå av "gottgörelse" och inte täcka kostnader för den allierade krigsansträngningen. John Foster Dulles, som blev välkänd amerikansk utrikesminister på 1950-talet, var en av experterna kring Wilson i Versailles. Dulles insisterade på att USA var "förbundet genom heder att inte inkludera krigskostnader i den begärda gottgörelsen. . . . Det är uppenbart oförenligt med vad vi låtit fienden förvänta sig."⁷

Lloyd George och Clemenceau kringgick dock diskret den amerikanska återhållsamheten genom att utöka definitionen av gottgörelse för "civila skador" till att inkludera sådant som uppenbart inte hörde dit. Wilson tröttnade så småningom på att motstå deras krav och manövrer, och besvarade med irriterad ton istället en av sina insisterande tjänstemän: "Logik! Logik! Jag struntar i logiken. Jag tänker inkludera pensionerna [för allierade krigsveteraner]."⁸

När ledarna för Frankrike och Storbritannien fått som de velat landade krigsskadeståndet på 132 miljarder mark, vilket fixerades mot guldpriset för att inflationen inte skulle kunna rädda Tyskland.⁹ Det fanns beräkningar på att en knapp tredjedel av den summan skulle ha kunnat betalas. Från tyskt håll upprördes man inte bara över krigsskuldens orimliga storlek, utan också över att man fräntagit Tyskland dess kolonier utan att räkna dem som del i skadeståndet. Slutligen var tyskar ur alla samhällsklasser förnärmade över artikel 231 i Versaillesfördraget som sade att de skulle betala krigets kostnader därför att Tyskland skulle ha rätt för krigets utbrott.

Det orimliga och förolämpande utformandet av krigsskadeståndet hade sin parallell i frågan om hur de nya nationsgränserna skulle dras upp. I Wilsons 14 punkter som tyskarna ju hade kapitulerat till ingick att folkgrupper skulle få rösta om sin nationstillhörighet, samt att nationer skulle få självbestämmande.

Dessa principer tillämpades dock i stort sett inte. Istället blev det så att segrande folk fick rätt att styra över besegrade folk. Denna uppsats bör dock inte rada

⁵Lloyd George, David: *Memoirs of the Peace Conference*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1939, Del I sid 306-309

⁶"We shall squeeze the orange until the pips squeak." Ibland har detta uttalande felaktigt tillskrivits Lloyd George. http://www.firstworldwar.com/bio/geddes_eric.htm

⁷Seymour, Charles (redaktör): *The Intimate Papers of Colonel House* (New York: Houghton Mifflin Company, 1928, Del IV, sid 343

⁸"Logic! Logic! I don't give a damn for logic. I am going to include pensions." Tansill 1993 sid 84Se även Palmer, R. R., och Colton, J.: *Nya tidens världshistoria*, Norstedts Tryckeri 1986, volym II sid 210 för en kortare sammanfattning.

⁹Overy, Richard (redaktör): *The Times Atlas of the 20th Century*, Times Books 1996, sid 49

upp alla territoriella orättvisor i Östeuropa, Mellanöstern och Ostasien. Siktet är ju inställt på att förklara anda världskrigets utbrott, varför uppmärksamheten ska tillägnas gränsdragningen mellan Polen och Tyskland.

Den polska korridoren och Danzig

Bland Wilsons 14 punkter ingick det visserligen att Polen skulle få tillgång till havet. Problem uppstod dock i och med att man måste karva ut en korridor norrut till havet genom områden som i stort sett beboddes av tyskar. Den amerikanska kommissionen som i januari-februari 1919 drog upp gränserna för denna korridor medgav att 1,6 miljoner tyskar i Ostpreussen skulle få leva med obehaget att vara avskurna från moderlandet, men de hävdade – med viss rätt – att det var många fler polacker som skulle få nytta av tillgången till havet. Däremot kan man tycka att ostpreussarna borde ha fått fortsätta använda floden Wislas nedersta lopp: Gränsdragningen mellan polska korridoren och Ostpreussen arrangerades nämligen så att en remsa på 50 yards (45,72 meter) på den östra stranden blev polsk. Det innebär att tyskarna nekades tillträde till floden de nyttjat och levt av i många hundra år fastän de fortfarande kunde komma ett stenkast från den.

Amerikanerna ansåg dessutom att den till 97% tyska hamnstaden Danzig (som idag bär det polska namnet Gdansk) skulle övergå till att vara polsk. Britterna protesterade dock häftigt mot detta förslag och till slut enades segrarmakterna kring en kompromiss, innebärande att Danzig med omgivande landsbygd fick bli en självständig stad under Nationernas Förbunds överhöghet. Samtidigt bestämdes det att staden skulle ingå i tullunion med Polen. Invånarna i Danzig tyckte mycket illa om detta arrangemang, som med tiden gjorde livet svårt för dem.¹⁰

Terrorn i Övre Schlesien

Den viktigaste amerikanske experten på Polens historia som deltog i Versailles för att dra upp de nya gränserna hette Robert H. Lord. Han ansågs vara kompetent rörande den aktuella situationen för att han skrivit en avhandling om Polens andra delning, som ägt rum 1793. Hans ståndpunkt var att hela det tyskspråkiga Övre Schlesien – med bland annat industricentrat Kattowitz/Katowice skulle tilldelas Polen utan någon folkomröstning, trots att folkomröstningar planerats i många andra snarlika sammanhang.

Lloyd Georges, som till skillnad från amerikanerna hade god förståelse för tyskarnas synpunkter i just denna fråga, frågade då retoriskt varför folkomröstningar skulle hållas "i Allenstein, Schleswig och Klagenfurt men inte i Schlesien."¹¹

Den fasta hållning som Lloyd George intog drev faktiskt fram folkomröstningen till förtret för Lord och Wilson, men den hölls i en anda av terror mot de folkomröstande tyskarna, och Frankrike skickade 8000 soldater för att hålla kontroll över området. Professor René Martel har beskrivit vilka metoder den hyllade polske nationalisten Wojciech (alias Adalbert) Korfanty (1873-1939) tillämpade:

"4 april 1919 kom Det Polska Högsta Nationalrådet för Övre Schlesien i kontakt med Korfanty. Adalbert Korfanty, tidigare journalist och en populär ledare var den handlingens man som [den polske statsmannen] Dmowski tänkt sig skulle förbereda och organisera resningen. . . . 1 maj 1919 demonstrerade [de hemliga polska organisationerna] sina patriotiska känslor genom att förfölja tyskarna. Terrorn hade börjat. . . . Den hemliga organisationen som [Korfanty] hade byggt upp. . . . fortsatte att existera fram till folkomröstningen. . . . Tyskarna torterades, stympades, dödades och kropparna besudlade; slott och koja blev plundrat, bränt eller sprängt i bitar. Den tyska regeringen har angående saken publicerat en serie av Vita Papper, illustrerade med fotografier. . . . De scener som på detta sätt blivit bildmässigt förevigade överskrider i skräck de värsta tänkbara grymheterna."¹²

Men trots att åtskilligt alltså gjordes för att få röstningen att gå rätt väg, fick polacker och fransmän frustrerade se att 59,6% röstade för Tyskland och bara 40,4% för anslutning till Polen. När lugnet lagt sig fick en kommission bestående av representanter från Belgien, Brasilien, Japan, Kina och Spanien till uppgift att stycka upp Övre Schlesien. Det är värt att notera att kommissionen dominerades av länder som varit allierade eller stod de allierade nära, och under dess ledning fick Polen nästan 5/6 av den industrialiserade area som var föremål för dispyt. Dessutom fick Polen 80% av de kolförande områdena, alla järnmalmsgruvor, nästan alla gruvor med zink och bly och en stor majoritet av de fabriker som var beroende av råvaruindustrierna.¹³

Historikern Sir Robert Donald har träffsäkert summerat dramat kring Övre Schlesien:

". . . Svårare att acceptera än den materiella förlusten var de upprörande och grymma moraliska orätterna och orättvisorna som tillfogats det tyska samhället. Det är möjligt att Tyskland hade resignerat inför det oundvikliga, om de allierade överfört Övre Schlesien till Polen utan annat stöd för agerandet än från brutalt våld. . . . Men att tillfoga [Tyskland] folkomröstningens tragiska fars, med all dess bihang av förräderi, brutna löften, massakrer, grymt övervåld, utfört i en atmosfär av politisk förruttnelse, var att lägga förolämpning till skada, moralisk tortyr till väpnat rån"¹⁴

¹²Martel, René: *The Eastern Frontiers of Germany*, Williams & Norgate, London 1930, sid 79-88

¹³Dawson, William H.: *Germany Under the Treaty*, Longmans, Green & Company, London 1933, sid 206-209

¹⁴Donald, Sir Robert: *The Polish Corridor and the Consequences*, Thorntorn Butterworth, Ltd., London 1929 sid 197-198.

¹⁰Tansill 1993 sid 88-90

¹¹Baker, Ray S.: *Woodrow Wilson and World Settlement*, Doubleday, Doran & Company, New York 1922, III, sid 482-84

Weimarrepublikens problem och åtgärder

Versaillesfreden innefattade många flagranti brott mot President Wilsons redan omnämnda 14 punkter, som i helhet syftat till en rättvis fred även för tyskarna. Man ska dock notera att även Wilson själv till slut accepterade ett fredstraktat som kom att vila på grundstenar av lögn och förräderi. Sådana var förutsättningarna för det nya demokratiska Tyskland.

Inledande kaos

De första åren av demokratiskt styre i det nya Tyskland präglades inte bara av kommunistiskt revolutionsförsök, utan också av den ökända hyperinflationen. Orsaken till detta var att industriarbetarna i Ruhrområdet strejkade av motvilja till att deras dagliga arbetsinsats skulle gå till västmakternas statsbudgetar. Regeringen i Berlin understödde strejkkassorna i Ruhrområdet i och utanför den ockuperade zonen. Tryckpressarna gick varma medan sedlarna strömmar ut. Frankrike och Belgien svarade i detta läge med att skicka fler soldater in på tysk mark, men det enda resultatet blev ökad bitterhet. Britterna motsatte sig detta extra engagemang från sina allierade av skäl som jag senare återkommer till.

Dawesplanens goda år

Amerikanen Charles G Dawes träder då fram, år 1924, och utarbetar en plan för tyska återbetalningar även innefattande en plan för brittiska och franska återbetalningar av krigslån till USA. Parallellt lånar USA ut pengar till Tyskland så att pengarna flödar i ett planekonomiskt triangulärt schema. Dawesplanen innebär att Tyskland ska betala 2 miljarder mark per år utan att någon tidsbegränsning fastställs.¹⁵

Eftersom konjunkturerna blev bättre på detta vis börjar Tyskland betala regelbundet, och en god anda växte fram mellan den tyske utrikesministern Gustav Stresemann och den franske utrikesministern Aristide Briand.¹⁶

Detta hindrade dock aldrig Stresemann från att uttrycka kritik mot andra punkter i Versaillesfördraget. Han var således mycket tydlig när det gällde strävan att åter införliva Danzig med Tyskland. Det var överhuvudtaget mycket få politiker i Weimarrepubliken som ville acceptera de östliga gränserna mot Polen som permanenta arrangemang. Detta gällde inte minst Kansler Brüning, som 1931 vände sig till Nationernas Förbund med en förfrågan om att revidera Tysklands gränser mot Polen eftersom NF tidigare hade agerat skiljedomare i territoriella tvister världen över. Frågan hann dock inte vinna gehör

under hans mandatperiod.¹⁷ Jag får anledning att återkomma till Brüning.

Youngplanen efter 1929

Börskraschen 1929 gjorde slut på de fem år som gått till historien med etiketten "det glada tjugotalet." Det tidigare beskrivna triangulära flödet av pengar mellan Tyskland, Storbritannien/Frankrike och USA kollapsade, och det hette i slutändan att tyskarna ändå ska betala eftersom de måste göra bot för det stora kriget.

Amerikanen Owen D Young, som tillförordnades att lösa problemet fastställde att Tyskland skulle betala av 37 miljarder mark enligt en avbetalningsplan fram till 1987(!). Youngplanen innebar visserligen en mildring av skuldbördan jämfört med den tidigare Dawesplanen (som fram till 1929 hunnit växa till 2,5 miljarder i årsavgift med inflationens hjälp), men protesterna blev ändå bittra från tyskt håll. Dessbättre avskrevs hela skulden 1932 vid Lausannekonferensen. Totalt hade Tyskland då hunnit betala 17 miljarder mark (beräknat på det ursprungliga penningvärdet) inräknat de råvaror som Belgien och Frankrike pressat fram genom ockupation av Rhenlandet och Ruhrområdet.¹⁸

Hitler till makten

Brünings indignation

Brünings fall som kansler och ledande tysk politiker blev hans försök att revidera Versaillesfredens principer vad gäller krigsskulden och – som redan sagts – gränserna österut mot Polen. (Som vi ska se hade även politiken gentemot Österrike en viss betydelse.) När han misslyckades med att få stöd i grannländerna för sina ambitioner blev han utskälld av president Hindenburg och tvingades avgå. Brüning har själv bittert kommenterat orsakerna till sitt fall:

"En viktig faktor i Hitlers uppstigande [till makten]. . . var det faktum att han fick stora summor pengar från främmande länder [Frankrike, Polen och Tjeckoslovakien] 1923 och senare, och var väl avlönad för att sabotera det passiva motståndet i Ruhrområdet. . . På senare år fick [Hitler] betalt för att underblåsa social oro och uppmuntra revolution i Tyskland av folk som föreställde sig att detta kunde försvaga Tyskland permanent och omöjliggöra överlevandet av varje konstitutionell central regering."

Västmakternas regeringar undlät med andra ord att vidta några åtgärder till Tysklands fördel som hade kunnat rädda Weimarrepubliken, eftersom de ville ha ett svagt Tyskland. Samtidigt fanns det finansiella intressen som understödde Hitler i hopp om att han skulle kunna få den tyska ekonomin på fötter igen.¹⁹

För en mer allmän presentation av Korfanty, se http://de.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Korfanty.

¹⁵Overy 1996, sid 49

¹⁶Petersen, Kai: *När hände vad?*, Forum 1984

¹⁷Tansill 1993 sid 87

¹⁸Overy 1996, sid 49

¹⁹Tansill 1993 sid 105-107

Regeringarna Papen och Schleicher

De två nästföljande politikerna på kanslersposten hette Franz von Papen (juni – november 1932) och Kurt von Schleicher (december 1932 – januari 1933). De fick båda dåligt rykte eftersom de styrde på ett konspiratoriskt och auktoritärt vis, även om von Papen kunde räkna till sina förtjänster att det var han som tillslut lyckades avskryva krigsskulden.

Dessutom drog ministärerna under Papen och Schleicher in många av de medborgerliga rättigheter som vi normalt förknippar med demokrati, till exempel tryckfriheten. Demokratin i Tyskland var således redan avskaffad när Hitler tillträdde.²⁰

Rhenlandet och återupprustningen

Snart efter Hitlers makttillträde återfick Tyskland Saarområdet efter att en tidigare utlovad folkomröstning med kraftig majoritet utfallit till fördel för återförening. 1936 lät Hitler vidare besätta Rhenlandet, vilket stod i strid mot Versaillesfreden. Från tysk synvinkel kan dock anföras att ett återuppreparande av det franska och belgiska godtyckliga övergreppen på tyska civila och på tysk ekonomi omöjliggjordes genom detta agerande.

Besättandet av Rhenlandet implicerade en tysk militär återupprustning som i sig innebar ett ytterligare brott mot Versaillesfreden. Å andra sidan hade den uttalade andan i fördraget varit att resten av världens länder på frivillig basis skulle följa det tyska exemplet vad gäller avrustning. Så hade ju inte skett. Skulden kan möjligen läggas på de stora kolonialmakterna i Västeuropa, som ansåg sig behöva skrämma sina underlydande "infödingar" till lydnad med jämna mellanrum.²¹

Dessutom hade Polen – som vi ska se – oprovocerat hotat med krig 1933 i ett läge då Tyskland var nästan helt försvarslöst. Å andra sidan lyckade Hitler med Polens ledare Piłsudski redan följande år förhandla fram en vänskapsförsäkran med förhoppning om att detta senare skulle kunna leda till en fördjupad allians.

Förlorade territorier

Att Hitler hade fått Saarområdet och Rhenlandet i sitt grepp innebar inte att han visade intresse för alla områden som Tyskland förlorat efter första världskriget.

Gränsområdena mot Belgien och Danmark som dessa länder hade kunnat hugga åt sig i och med Versaillesfreden önskades tillbaka av många tyskar, men Hitler gjorde inga försök att förhandla dem tillbaka. Detsamma gällde även Elsass-Lothringen, som hade blivit franskt igen under namnet Alsace-Lorraine.

²⁰ Petersen, Kai: *När hände vad?*, Forum 1984

²¹ Den som vill veta mer om kolonialmakterna Storbritanniens och Frankrikes bombterror mot underlydande koloniserade folk under mellankrigstiden kan läsa *Nu dog du Bombernas århundrade* av Sven Lindqvist utgiven av Bonnierpocket 2000.

Fransmännen hade uppfört Maginotlinjen i detta gränsland, och dessutom verkade det som att invånarna där ville höra till Frankrike om de styrdes av Tyskland och till Tyskland om de styrdes av Frankrike.²²

När en del brittiska politiker pratade trevande om att lämna tillbaka en del kolonier i Afrika till Tyskland (oavsett vad afrikanerna tyckte), var Hitler inte intresserad av detta heller utom som förhandlingsobjekt för att vinna viktigare politiska framgångar.

Så småningom hamnade även frågan om gränserna mot Italien och Polen på agendan, och även här hade Hitler – till skillnad från Weimartidens politiker – en återhållsam attityd. Vi återkommer till detta. Betydligt mer dramatiskt blev frågan om Österrikes framtida öde.

Österrike ansluts

Från stort kejsardöme till litet kärnland

År 1900, när Österrike-Ungern sträckte ut sig över östra Centraleuropa med otaliga minoriteter innanför sina gränser, var de flesta tyskspråkiga medborgare bosatta i det medeltida kärnlandet kring Wien. Denna historiska bakgrund innebar vid det laget inte längre att tyskarna var ett "herrefolk". Snarare kunde den gamla monarkin beskrivas som en gemenskap för godsägare av olika nationaliteter. Det bredde ut sig bland tyskarna en åsikt om att man borde höra till Tyskland istället för att vara en del av den efterblivna Donaumonarkin, styrd mestadels av familjen Habsburg alltsedan 1291.

Versaillesfreden som splittrade upp det anrika men bräckliga imperiet, lät namnet Österrike bestå som beteckning för en liten stat huvudsakligen centrerad kring Wien. Gränserna för denna stat motsvarade dessutom rätt väl det tidigare nämnda kärnlandet för den avsatta dynastin Habsburg.

Åsikten att det nya Österrike borde vara en del av Tyskland tog sig år 1919 uttryck i att parlamentet i Wien med överväldigande majoritet röstade för en anslutning till Tyskland. Den enda som röstade emot hette Robert Stricker och representerade Jüdischenationale Partei (JnP). Strickers ställningstagande i denna fråga garanterade att han inte blev återvald nästa år. Den framröstade återföreningen hade säkert också ägt rum om inte de allierade segrarmakterna förbjöd detta.²³

Ett nytt försök att närma sig Tyskland gjordes 1931 under världsdepressionens svåra tid. Då ville regeringarna i Berlin och Wien söka lösa sina problem genom att upprätta en tullunion mellan de båda tyskspråkiga staterna. Västmakterna förbjöd dock även

²² Det medges att Hitler annekterade stora områden efter att andra världskriget hade brutit ut och Tyskland höll halva Europa ockuperad, men detta faktum är ointressant inom ramen för denna uppsats.

²³ Brenner, Leni: *Zionism in the Age of Dictators*, Lawrence Hill & Co 1983, kapitel 15 stycke 7

detta, så att ytterligare en sten fick läggas till det lass som stjalpte Brüning's tidigare nämnda regering.²⁴

Regeringarna Dollfuss och Schuschnigg

I mars 1932 tillträdde den kristenligt konservative Engelbert Dollfuss som kansler i Wien. Den ekonomiska krisen vilade tungt på hans axlar, och den deflationspolitik som han valde att föra tilldrog sig fientlighet från bland annat socialdemokraterna, så till den grad att han beslöt avskaffa demokratin och istället styra genom dekret.

Men det var inte bara socialdemokraterna som vållade Dollfuss bekymmer. Om han inte hade valt att göra sig till diktator är det mycket möjligt att det tillväxande österrikiska nazistpartiet hade kunnat ansluta Österrike till Tyskland på demokratisk väg. Båda de nyssnämnda partierna förbjöds för övrigt under våren och sommaren 1934, och Dollfuss började organisera samhället efter ett militant mönster som gått till historien med beteckningen austrofascism.

I juli 1934 blev dock Dollfuss mördad av åtta nazister som försökte göra statskupp och på så sätt inkorporera Österrike i Tyskland. Dessa ambitioner misslyckades dock delvis på grund av att Mussolini hotade gå in med trupp ifall Hitler utnyttjade situationen. Kuppmakarna blev avrättade och Dollfuss efterträddes av sin förtrogne Kurt Schuschnigg, som styrde vidare i hans anda.²⁵

Schuschnigg ärvde problemet med att styra över en befolkning som visade tydliga tendenser till att vilja avskaffa sin egen stat. Situationen bör kunna jämföras med den som rådde i Östtyskland 1989, då en mer hårdför kommunistisk diktator än Egon Krenz förmodligen hade kunnat hindra en anslutning till Västtyskland, åtminstone för några år framöver.

Schuschnigg's försök till lösning blev att utlysa en folkomröstning för eller emot anslutning till Tyskland. Det väckte tvivel utomlands och indignation inom Österrikes gränser när det blev känt att minimiåldern skulle vara 24 år för att delta i omröstningen. Om vi dessutom tar med i beräkningarna att Schuschnigg i sina händer hade den totalitära statens redskap, kan vi förmoda att utslaget hade blivit efter hans vilja.²⁶

Anslutningen

Schuschnigg föll dock på att han tvingats kompromissa med Hitler genom att ur de österrikiska nazisternas led utnämna Arthur Seyss-Inquart till inrikesminister. Denne omintetgjorde planerna på folkomröstning medan Berlin understödde med påtryckningar. Vid det här laget hade Hitler kommit på mer vänskaplig fot med Mussolini, som inte gjorde någon ny ansats till att sätta käppar i hjulen.

Österrikes president Wilhelm Miklas utnämnde därför motvilligt midnatten till 12 mars 1938 Seyss-Inquart till ny kansler. De tyska soldaterna gick under dagen som följde obehindrade över gränsen. De brukar stå i historieböckerna att österrikarna hurrade vid åsynen av dem.

Försöken att bromsa Österrikes anslutning genom politiska hot från Västmakterna hade fungerat 1920 och 1931, men förslog inte längre. Likaså hade Dollfuss och Schuschnigg's regeringar misslyckats med att genom inrikespolitiska diktatoriska medel hindra de två tyskspråkiga staterna att gå samman.

Det tjeckiska imperiets uppgång och fall

När Österrike på fredlig väg inkorporerats i Tyskland vädrade sudetetskarna morgonluft. Dessa hade hamnat som minoritet i Tjeckoslovakien, upprättad i Versailles som "belöning" åt tjeckerna, som mot slutet av första världskriget och under det ryska inbördeskriget visat sig lojala med de allierade. Situationen söker förstås sina orsaker i det förgångna:

Tjeckernas roll i den tyska historien

När den tjeckiska nationalismen uppstod på 1800-talet blev detta ett inrikesproblem för det österrikiska kejsardömet, och problemet var helt nytt.

Något sådant tjeckiskt problem hade nämligen inte funnits på 1100-talet, när biskopen och furstetronikören Otto von Freysing beskrev de tjeckiska elittrupperna som deltagit i kejsar Fredrik Barbarossas krig mot städerna i Norditalien. Det fanns inte heller på 1200-talet när den nya staden Königsberg grundades vid Östersjön med sitt namn syftande på den tjeckiske kung Ottokar av släkten Premyslid, känd för sin lojalitet till kejsardömet. Inte heller tänkte tjeckerna i separatistiska banor på 1300-talet när kung Ottokars ättling Karl IV (Luxemburg-Premyslid) gjorde Prag till den mest välmående kejsarliga huvudstad som Tyskland ditintills hade haft. Ingen verkar heller ha tänkt på tjeckerna som ett eget folk på 1400-talet, när protestanten – och sedermera martyren – Jan Hus rapporterade tillbaka till Böhmen (=dagens Tjeckien) om att åhörarna i Nürnberg hade varit de mest entusiastiska han någonsin hade pratat inför.

Ingen samtida observatör såg det heller som något underligt att tjeckerna i det böhmiska kungariket på 1500-talet förenades med de österrikiska hertigdömena inom ramen för släkten Habsburgs domäner, eller att tjeckerna på 1600-talet deltog i 30-åriga kriget – som katoliker eller protestanter – på båda sidor utan att intressera sig för vem som var tjeck och vem som var tysk. Med dessa omvälvningar som bakgrund är det uppenbart att 1700-talet erbjöd tjeckerna en lugn period av välståndsbbyggande, samt – således – att 1800-talsnationalismen inte kunde förklaras med någon nypåkommen nedlåtande attityd från kejsarens sida.

²⁴Petersen, Kai: *När hände vad?*, Forum 1984

²⁵http://en.wikipedia.org/wiki/Engelbert_Dollfuss

²⁶http://en.wikipedia.org/wiki/Kurt_Schuschnigg

Det finns många folk som i århundraden utgjort kuvade minoriteter inom gränsen för något förtryckande imperium, så som fallet var med irländarna under brittiskt styre eller grekerna under det turkiska herraväldet. Tjeckernas roll i det tyska kejsardömet liknar sammanfattningsvis dock inget sådant.

Nationalismens uttryck

Mycket viktig för formandet av den moderna nationalismen var Johann Gottfried Herder (1744 – 1803), som myntade begreppet folksjäl och som var först med att argumentera för att språkets utformning påverkar hur man tänker. Herders resonemang kring nationalism var inte orienterade kring staten så som den franska nationalismen, vilket mottogs väl bland såväl tyskar som slaver.

Under det kaotiska revolutionsåret 1848 samlades en alltysk riksdag i Frankfurt och en parallell panslavisk kongress i Prag. Ingen av dessa två församlingar blev några maktfaktorer så som deltagarna hade hoppats på, men tankar utbyttes och känslor av gemenskap byggdes. Efter att det Österrikiska imperiet rest sig på nytt ur revolutionens aska var tjeckerna en kraft att räkna med, och så småningom höjdes röster för att de skulle få en konstitutionell status så som ungrarna fick 1867, när imperiet blev tvådelat och bytte namn till Österrike-Ungern.

Denna tredelade modell (kanske med namnet Österrike-Ungern-Tjeckien) förespråkade nationalistledaren Edvard Beneš så sent som 1908, även om han så småningom kom in på en mer extrem linje.

1915 – under brinnande krig – föreslog den brittiske professorn Arnold Toynbee att Österrike-Ungern borde splittras upp, samt att Böhmen-Mähren – så som tjeckernas område kallades – borde höra till Tyskland.²⁷

Anledningen till att Tjeckoslovakien kunde utropas efter första världskriget berodde alltså inte på att segrarmakterna av egen kraft ville ha det så, utan för att tjeckiska revolutionära lobbyister – med Tomas Masaryk och den nyssnämnde Edvard Beneš i spetsen – hade börjat bearbeta de politiska ledarna i väst.

Tjeckoslovakien upprättas

Under första världskrigets bittra år höll Österrike-Ungerns invånare av alla de slag ut länge och väl, och tjeckerna förhöll sig lojala både i parlamentet och ute vid fronterna. Men mot slutet av kriget när medborgarna plågades av hungersnöd och olika revolutionära och separatistiska slagord grasserade, blev det uppenbart att imperiets dagar var räknade.

Tjeckiska krigsfångar i Sibirien ställdes till de allierades förfogande i kampen mot de ryska bolsjevikerna medan Masaryk och Beneš ledde den fortsatta agitationen för den tjeckiska staten. Denna kunde utropas redan på hösten 1918, och plötsligt kunde åtskilliga folk som tidigare lytt under Wien plötsligt se hur de istället blivit underställda Prag. Ledarna för detta nya statsprojekt lovade upprepade gånger ivrigt att Tjeckoslovakien skulle utvecklas till en stat med Schweiz som modell, det vill säga att de olika folkgrupperna som inrymdes skulle få lika rättigheter och inflytande. Att utlova detta var säkert en förutsättning för de allierades medgivande: Från väst till öst trängdes nämligen tyskar, tjecker, slonczaker, polacker, slovakar, ungrare, rutener och rumäner innanför de artificiellt konstruerade gränserna.

Två territoriella konflikter med Polen

Förutom löftet om lika rättigheter åt de olika invånargrupperna avgav Tjeckoslovariens nya ledare också ett löfte till den polska regeringen som handlade om staden Teschen med tillhörande omgivning, som då var belägen i gränsområdet mellan Polen, Tyskland och Böhmen/Tjeckien. Detta område var åtråvärt på grund av sina råvarutillgångar och på grund av sin täthet vad gäller industrier. Löftet från tjeckernas sida gick ut på att större delen av Teschenområdet skulle tillfalla Polen, och endast en mindre del där det bodde fler tjecker än polacker skulle höra till Tjeckoslovakien.

Men eftersom en vital järnvägslinje gick genom området ville inte regeringen i Prag ha den polska gränsen alltför nära, så de tjeckiska trupperna gick överraskande till anfall och ett mindre krig utkämpades mellan de båda länderna 23 januari – 5 februari 1919. Eftersom polackerna inte kunde engagera stora truppstyrkor mot Tjeckoslovakien under det pågående kriget mot ukrainarna i Ostgalizien, kunde tjeckerna med västmakternas godkännande lägga sig till med större delen av Teschenområdet.²⁸ En slug kombination av diplomati och våldmedel parad med omdömet om att slå till vid rätt tillfälle gjorde att tjeckerna kunde utöka sitt maktområde ytterligare, men hämnden skulle så småningom utkrävas från polackernas sida.

Ostgalizien, som nyss omnämndes, låg Nordost om Tjeckoslovakien och mellan Polen och Rumänien, och det beboddes då som nu mestadels av ukrainare. Ett av polackernas krigsmål i kampen mot Lenins regering var att behålla kontrollen över detta område, men det blev uppenbart att Prag med diplomatiska medel försökte hindra dem från detta. Separatfreden med Bolsjevikerna i Riga 1921 ledde ändå till att Polen tillerkändes denna del av Ukraina, men man konstaterade ändå surt att Frankrikes regering hade förståelse för de goda relationerna mellan Prag och Moskva, trots det omfattande franska militära bistånd som kommit polackerna till del.²⁹

²⁸

http://en.wikipedia.org/wiki/Border_conflicts_between_Poland_and_Czechoslovakia

²⁹ Hoggan sid 71-72

²⁷ Hoggan sid 69

Ytterligare tvistefrön med Polen

Bitterheten över att de sluga tjeckiska ledarna mot givet löfte lurat dem på Teschen, samt över att de även försökt lura dem på Ostgalizien var långt ifrån den enda anledningen till att Polens ledare ogillade Tjeckoslovakien.

De två nyligen upprättade staterna blev snart bittra rivaler i den östeuropeiska maktpolitiken. Båda länderna var oberoende av varandra allierade med Rumänien, och den polske utrikesministern Josef Beck iakttog bekymrat att Bucharest var närmare Prag än Warszawa.

Detta berodde på att Tjeckoslovakien, vars ledare hela tiden varit bra på att marknadsföra sig, ingick den så kallade Lilla Ententen bestående av Tjeckoslovakien, Rumänien och Jugoslavien. Denna allians erbjöd en enad front mot Ungerns försök att revidera sina gränser, som dragits upp i Versailles och lämnat 60% av ungrarna som minoriteter i dessa tre fientliga grannländer. Tjeckerna klarade sig även bättre än polackerna i rivaliserandet om Frankrikes och Storbritanniens gunst. För att även nämna Sovjetunionen hade denna stat goda relationer med Tjeckoslovakien medan Polens relationer österut var frostiga.

Argumentet att Polen och Tjeckoslovakien var naturliga allierade för att båda dessa stater hade tjänat på Versaillesfreden, bet inte heller på ledarna i Warszawa eftersom dessa – som vi ska se senare – ville flytta fram sina gränser i alla väderstreck. Allt detta innebar att de polska ledarna pratade om att upplösa Tjeckoslovakien åtskilliga år innan Hitler gjorde det.³⁰

Ett större historiskt sammanhang

Många framställningar av mellankrigstidens historia har målat upp Tjeckoslovakien som en "demokratins ö" omgiven av diktaturer. Denna bild förstärktes i bland annat Storbritannien av exotism och fascination inför tjeckerna. De allra flesta i Västeuropa hade bara vagt hört talas denna slaviska folkgrupp, och begreppet "böhmare" ("Bohemian" på engelska) kunde lika gärna beteckna en tyskspråkig invånare i landskapet Böhmen, som dagens Tjeckien kallades för 100 år sedan.³¹

Till detta kan man lägga att Tjeckoslovakien upprättades över områden som undkommit första världskrigets härjningar, och att Böhmen före kriget stått för ungefär 75% av Österrike-Ungerns industriella kapacitet. I många länder där invånarna lidit av första världskrigets fasor ville man gärna se något positivt resultat av det stora kriget bland allt elände, och de tjeckiska ledarna var duktiga på att utnyttja dessa stämningar.³²

Detta förskönande och romantiserande innebar att man blundade för de sociala realiteter som rådde:

Regeringen, militären och kulturen dominerades av tjeckerna till förtret hos de tidigare uppräknade minoriteterna som motvilligt fick se sig inordnas som lydfolk. De löften från Masaryk och Beneš som så flitigt avgivits 1918 om stat efter schweizisk modell infriades definitivt inte.

Däremot framförde ledande tjecker många argument som gick ut på att minoriteterna inte var att lita på, och därför inte kunde anförtros makt med hjälp av någon "schweizisk" konstitution. Argument av detta slag kan mycket väl ha varit rimliga: Slovakerna hade före 1918 hört till den ungerska halvan av Österrike-Ungern och sett tjeckerna som ett främmande folk hörande till den österrikiska rikshalvan. Polackerna i Teschenområdet var medvetna om att de hamnat innanför Tjeckoslovariens gränser på grund av list och förräderi. Allra längst österut bodde rutenerna, som är ett slags ukrainare och som var mycket förvånade över att deras politiska ledning skulle finnas i Prag.

Ändå var det tyskarna som blev den besvärligaste minoriteten. Detta kan på ett sätt tyckas märkligt, eftersom dessa till att börja med var mycket splittrade geografiskt och kulturellt. Vad gäller dialekterna var sudettyskarna från söder till öster bayrare, franker, saxare och schlesier.

På 1200-talet, när högmedeltidens välstånd rådde i större delen av Europa utvandrade många tyskar österut in på slaviskt och polskt område, och de mottogs väl av de styrande furstehusen. Någon enande tysk nationalism fanns inte, och invandrararnas ättlingar fann sig till rätta även om de fortsatte att prata tyska. När Otto von Bismarck dirigerade Tysklands enande på 1860-talet medgav han således att sudettyskarnas områden var en legitim del av Österrike. Det betydde inte att sudettyskarna var väl behandlade på den tiden. Under nationalismens 1800-tal hade kejsarna i Wien sökt blidka de självmedvetna tjeckerna med förmåner, medan tyskarnas lojalitet gentemot Donaumonarkin hade tagits för given. De problem som uppstod i Tjeckoslovakien under mellankrigstiden kan alltså tillskrivas både kejsarnas manipulerande och Pragregeringens vanstyre.³³

Jag vill inte med sudettyskarnas exempel hävda att alla "felaktiga" politiska gränser rent principiellt måste ändras. I Tornedalen där jag själv är uppvuxen har gränsen mellan Sverige och Finland dragits på ett minst sagt tvivelaktigt sätt. Det hade varit riktigare med en gränsdragning i skogen mellan Kalix och Torne älvdalar, där språkgränsen ursprungligen går. Å andra sidan är det bra konstigt att fredsstiftarna i Versailles kunde ge Åland till Finland tvärt emot ett folkomröstningsutslag (och en historia) som mycket entydigt pekade i Sveriges riktning. Men Tornedalingar och Ålänningar har i sin vardag lärt sig att leva med dessa realiteter, och snart sagt ingen tror på några gränsrevisioner som säkert bara skulle skapa en massa nya problem. Ute i världen finns det många andra exempel på gränser som en gång i tiden tillkom på

³⁰ Hoggan 73-74

³¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Bohemian>

³² Hoggan sid 70

³³ Bast, Jörgen: *Två krig men inte ett skott*, Dagens Böcker, Lund 1940, sid 54-55

minst sagt tvivelaktiga grunder, men som idag förmodligen ligger bäst kvar som de är.

Om de tjeckiska styresmännen hade satsat på dialog och försoning hade sudettyskarna säkert kunnat vänja sig vid sina nya styresmän lika väl som ålänningarna vände sig vid att styras från Helsingfors. De splittrade sudettyskarna hade utan vidare accepterat upprättandet av Tjeckoslovakien 1918, och säkert hade de förhållit sig lojala till Prag om de fått en viss grad av självstyre och en viss grad av inflytande och återinvestering från centralregeringen till sina egna regioner. Resurserna bör ha funnits: Tjeckoslovakien var vid 1930-talets mitt världens rikaste land mätt i BNP/capita före tvåan Argentina.

Men President Masaryk tänkte aldrig i sådana banor, och när han dog 1935 och efterträddes av Edvard Beneš visade denne att politiken låg fast. Ändå var det Beneš som vid yngre år 1908 hade skissat på ett Österrike-Ungern mer jämlikt än vad det någonsin blev.

Konsekvenserna av tjeckernas antityska politik blev så småningom tydlig. Vid tiden för Beneš makttillträde fanns det 800 000 arbetslösa i Tjeckoslovakien, och 500 000 av dessa var sudettyskar. Bland dessa var giftermålen få och mortaliteten hög. Föga förvånande visade statistiken helt andra tendenser efter att Sudetlandet befriats 1938. De två sydligaste sudetregionerna anslöts till Bayern och tyska Österrike och fick ingen egen statistik, men de tre nordliga distrikten Eger, Aussig och Troppau har separata data som vittnar om vad som händer när en folkgrupp inges känslan av befrielse: 1940 var födelsetalen 60% högre än vad de hade varit 1937, och frekvensen för giftermål hade hunnit stiga till att vara högst för hela Tyskland och på en nivå ungefär 30% över riksgenomsnittet.

Med dessa förutsättningar hade Polens och Tysklands ledare vid 1930-talets mitt lätt för att komma överens när de förde Tjeckoslovakien på tal, även om de länge inte hade några konkreta planer på vad de skulle ta sig för och hur. Orsakerna bakom det spända läget mellan Tjeckoslovakien å ena sidan och Tyskland och Polen å andra sidan var välkända i den samtida internationella diplomatikåren. Lord Halifax, som blev brittisk utrikesminister på våren 1938, hade uttryckt sin mening vid ett lunchmöte med Hitler i Berchtesgaden 19 november 1937. Han passade nämligen på att säga att man i Storbritannien var medveten om att Versaillesfreden hade inneburit misstag som borde rättas till. Han nämnde på eget initiativ de brännande frågorna rörande Danzig, Österrike och Tjeckoslovakien utan att Hitler hade fört detta på tal, och utan att Hitler hade hunnit göra några offentliga uttalanden om vare sig Danzig eller Tjeckoslovakien. Sådant var ändå uppenbart för alla som på den tiden intresserade sig för internationella relationer.³⁴

Men händelseutvecklingen inne i det multietniska Tjeckoslovakien gick av sig själv utan att vare sig

Tyskland eller Polen behövde dra igång några provokationer eller ställa några krav. Sudettyskarna som inledningsvis hade varit splittrade och likgiltiga inför Prag, enade sig sakta men säkert under ledning av gymnastikledaren och den tidigare banktjänstemannen Konrad Henlein. Sudettyska partiet (SdP) som han byggde upp från grunden organiserades på ett sätt som liknade det tyska nazistpartiet, men medan den österrikiske nazisten Arthur Seyss-Inquart snarast var en marionettfigur till Hitler, stod Konrad Henlein som ledare för en självständig organisation. SdP fick i majvalet 1935 över 75% av de tyska rösterna och blev det enskilt största partiet i Tjeckoslovakien, och vid tiden för Münchenuppörelsen 1938 hade han 90% av sudettyskarna bakom sig. Hitler kunde aldrig uppåda ett sådant stöd för sitt parti i Tyskland.

I jämförelse med Jugoslavien

Det faller sig naturligt att jämföra Tjeckoslovariens inrikesproblem under 1920- och 1930-talen med de samtida förhållandena i Jugoslavien. Båda dessa stater inrymde åtskilliga minoriteter, och båda var arv efter det upplösta Österrike-Ungern. Sudettyskarna, som med tiden blev den mest motsträviga och militanta minoriteten i Tjeckoslovakien motsvarades i Jugoslavien av kroaterna. Men medan dåtidens betraktare i allmänhet beundrade Tjeckoslovakien för dess industrialisering och dess parlamentarism, sågs Jugoslavien som en samling inskränkta bergskrigare med stora skägg.

Men medan sudettyskarna inledningsvis var splittrade och oengagerade, var kroaterna redan 1918 välorganiserade och självmedvetna. Redan 1905 hade Kroatiska bondepartiet (HSS) grundats med syfte att stärka kroaternas ställning som nationalitet och ytterst för att uppnå autonomi. Partiledaren Stjepan Radić tänkte sig att tillfället för denna autonomi gavs 1918 i och med att Habsburgarnas imperium kollapsade, men hans parti tvingades istället gå i opposition inom ramen för staten Jugoslavien. HSS började tillämpa en partipolitisk strategi som innebar att voteringarna i det serbiskdominerade parlamentet bojkottades, vilket i praktiken gav mer makt åt serberna. Dessutom ledde bojkottandet till allmän politisk instabilitet. 1929 ersattes den skakiga parlamentarismen med kunglig diktatur efter att en "förolämpad" serbisk nationalist året innan skjutit ner flera kroater i parlamentet, inklusive Stjepan Radić, som blivit dödligt sårad. Redan 1931 gick det dock att arbeta politiskt igen, och HSS leddes nu av den skicklige förhandlaren Vladko Maček. Denna lyckades – till skillnad från föregångaren Radić – vinna kroater ur alla samhällsskikt parallellt med att Konrad Henlein samlade sudettyskarna, och HSS blev dessutom ledande jugoslaviskt oppositionsparti i allians med åtskilliga andra partier. Visserligen förlorade den HSS-ledda koalitionen valet 1938, men i augusti 1939 kunde Maček ändå förhandla fram en HSS-ledd autonomisk kroatisk stat.

Trots att politiskt våld hade förekommit ända inne i parlamentet, kunde alltså motsättningarna i Jugoslavien

³⁴ Hoggan sid 75-76

lösas internt genom förhandlingar, och det var inte Radić som tog hem spelet genom sin bittra bojkottstrategi, utan Maček som fredligt förhandlade fram en lösning. Det var heller aldrig så att ledarna som samlades i München 1938 för att lösa problemen med Tjeckoslovakien övervägde någon liknande konferens angående Jugoslavien.

Vi kan inte veta hur det hade gått om inte den probrittiska statskuppen 1941 hade lett till det tyska anfallet och den efterföljande ockupationen. Det moderata HSS förlorade initiativet till kommunistiska partisaner och till fascistpartiet Ustaše, som ledde Kroatien som satellitstat till Tyskland fram till 1945. Efter kriget stämplade Tito HSS och dess ledare Maček som "reaktionär", och han gick i landsflykt. Dagens kroatiska nationalister som vunnit sin stats självständighet genom kriget på 1990-talet ser i allmänhet inget föredömligt i den fredliga förhandlingslinje som Maček drev.³⁵

Jämförelsen mellan Tjeckoslovakien och Jugoslavien under mellankrigstiden bevisar att varken ekonomisk standard eller parlamentarisk tradition är avgörande för hur olika minoriteter kan acceptera varandra i mångkulturella stater. I Tjeckoslovakien försökte Edvard Beneš nämligen inte förhandla med Konrad Henlein. Istället för att vända utvecklingen genom förhandlingar så som fallet blev i Jugoslavien, inledde Beneš en seg och plågsam kamp bestående av stegrande repression och gatuvåld.³⁶

Sådan var alltså situationen när Österrike anslöts till Tyskland och krisen i Tjeckoslovakien intensifierades.

Lord Runcimans undersökningskommission

Den brittiska regeringen Chamberlain betraktade bekymrat Tjeckoslovakien, och skickade på sommaren 1938 Lord Walter Runciman till Prag för att undersöka tillståndet, samt för att framföra medlingsförslag. Den danske journalisten Jörgen Bast åkte för *Berlingske Tidendes* räkning till Tjeckoslovakien parallellt med Runciman, och samlade så småningom sina intryck till en bok, som jag redan hänvisat till flitigt:

"[Tjeckerna hade genom att släppa in två tyskar i regeringen 1926] kanske lyckats tillfredsställa vissa tyska politiker, men i de djupa lagren ökades förbittringen. Tyskarna, som kände sig som medlemmar av världens mest högtstående kultursamfund, kunde ej finna sig i att behandlas som andra klass människor – och till detta kom de ständiga klagomålen över att regeringen i Prag gynnade det ekonomiska livet i tjeckiska delar av landet på de tyska områdenas bekostnad. Då den stora världsdepressionen kom, gick den först och främst ut över Sudetområdena, där arbetslösheten och fattigdomen var fruktansvärd. Orsaken var kanske ej alltid den, som tyskarna trodde – men det spelade i detta sammanhang ingen roll. Man

såg nedlagda fabriker och upplösta hem . . . och rasade mot Prag.

Jag hade själv sett dessa förhållanden; jag hade flera somrar å rad gjort fotvandringar på den böhmiska sidan av Erzgebirge och i andra sudettyska områden, och jag hade i veckor levat tillsammans med det enkla folket där. Jag hade hört deras klagomål och sett deras förpinade ansikten – och jag kunde ej lämna dem med annan uppfattning än att det var en fråga om en befolkning, som kände sig förtryckt."³⁷

Lord Runciman anlände med sina medhjälpare, han hälsade med "Jag är vän med alla". Han fick se gasmasker, gatuslagsmål och allmän mobilisering och han samtalande med tjecker och tyskar från olika samhällsskikt. I likhet med Jörgen Bast nådde Runciman så småningom fram till slutsatsen att sudettyskarna var förtryckta, och denna iakttagelse blev så småningom vägledande för uppgörelsen i München.

München

Efter ett förmöte mellan Storbritanniens premiärminister Neville Chamberlain och Hitler i Bad Godesberg vid Rhen, sammanträffade ledarna för Frankrike, Storbritannien, Tyskland och Italien i München i september 1938. Den tjeckiska allmänna mobiliseringen hade skapat en laddad diplomatisk stämning, och många uttryckte pessimism rörande fredens möjligheter.

Därför blev entusiasmen överväldigande i underhuset när premiärminister Chamberlain på kvällen 28 september proklamerade mötet mellan ledarna för Frankrike, Italien, Storbritannien och Tyskland som skulle äga rum nästa dag. Även i den bayerska huvudstaden München var entusiasmen stor över att förhandlingarna skulle äga rum där. Fasorna från första världskriget fanns färskt i minne överallt i Europa, och ingenstans kände folk någon entusiasm över tanken på krig. Dessutom rasade det avskräckande inbördeskriget i Spanien med full styrka.

Chamberlain, Daladier, Mussolini och Hitler sammanträdde således 29 september för att förhandla över Tjeckoslovariens öde. Den tjeckiska regeringen tilläts sända observatörer, som dock inte fick delta i själva förhandlingarna. Sudettyskarna – som hade hunnit bli mycket välorganiserade och stod självständiga från Berlin under Konrad Henlein – hade ingen representation närvarande. Polackerna, slovakerna och ungrarna – som allihopa skulle påverkas av uppgörelsen – var inte heller representerade. Sovjetunionen som hade kommit på god fot med regeringen i Prag hölls också utanför.

Överläggningen ledde till att de fyra ledarna enades kring ett stegvist tjeckiskt utrymmande av sudettyskarnas områden, samt till att en internationell fredsstyrka skulle uppehålla sig i ytterligare områden där folkomröstningar skulle hållas rörande nationell tillhörighet. (Jag återkommer till varför dessa

³⁵http://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_Peasant_Party och http://en.wikipedia.org/wiki/Vlatko_Ma%C4%8Dek

³⁶Bast sid 56-57

³⁷Bast sid 55

omröstningar inte blev av.) Överenskommelsen i München ledde senare under hösten till att en del sydliga ungerskspråkiga områden avstyckades från Slovakien till Ungern, där man sörgt avsaknaden av sina stora, förlorade territorier ända sedan Versaillesfreden signerades. Denna ungersk-slovakiska gränsrevision fästställdes i den så kallade Skiljedomen i Wien 2 november, men både ungrare och polacker blev så missnöjda med att ingen gemensam gräns kunde upprättas mellan deras två länder, så att de började ställa ytterligare krav. Mer om detta senare.³⁸

Tjeckiskt falskspel om Teschen

Det finns en utbredd föreställning bland historiker och allmänhet som går ut på att Hitler "bluffade till sig" områden som borde ha försvarats med vapenmakt, samt att de brittiska och franska ledarna var naiva som litade på Hitler. Detta resonemang bortser – till att börja med – från att Polen tidigare samma septembermånad hade velat förhandla till sig Teschenområdet mot att stödja Tjeckoslovakien vid ett eventuellt tyskt anfall. De polska ledarna ställde som villkor att även Frankrike skulle stödja Tjeckoslovakien.

President Beneš verkar i detta läge ha trott att han skulle kunna lura polackerna på Teschen, så som han och Masaryk redan lurat dem en gång 1919 genom försåtligt anfall och listig diplomati. Beneš svarade nämligen att han i princip var beredd att överlämna Teschen, men att Tjeckoslovakien var beroende av detta områdes järnvägar i händelse av krig mot Tyskland. Detta argument var uppenbart nonsens. I ett gemensamt polsk-tjeckiskt krig mot Tyskland skulle de polska ledarna i rent egenintresse givetvis inte ha hindrat tjeckiska truppreelser. Polens utrikesminister Beck genomskådade det tjeckiska tunna argumentet, och avbröt förhandlandet.

Episoden illustrerar hur ledarna i Prag även i farans stund var inkompetenta när det gällde att statsmannamässigt sköta landets inre och yttre problem.

Polen, Tyskland och Ungern var inställda på att flytta fram sina gränser på Tjeckoslovariens bekostnad, och den polske ambassadören i Paris, Juliusz Łukasiewicz, hade för polens räkning dessutom hotat med krig. Han hänvisade till de polska anspråken på Teschenområdet, och blev av den amerikanske diplomaten Bullitt anklagad för att svika Frankrike. Łukasiewicz svarade med att det tvärtom var de västliga stormakterna som hotade med att göra sig till bolsjevismens redskap genom att alliera sig med Tjeckoslovakien och således också med Sovjetunionen.³⁹

Om Hitler hade varit inställd på krig i september 1938 skulle han ha anfällt Tjeckoslovakien med Polens och Ungerns hjälp. Eftersom de västliga

makterna var illa rustade krig, samt eftersom de inte ville bryta sin allians med Polen hade de varit tvungna att lämna Tjeckoslovakien i sticket.

Det måste därför betecknas som olyckligt att slagordet "Hitler borde ha stoppats i München" har kunnat användas av anglosaxiska krigshökar i många sammanhang efter andra världskriget. Det får dessutom anses som mycket olyckligt att Münchenuppgårelsen inte inkluderade en lösning av problemet kring staden Danzig.

Myten om "Appeasement"

Neville Chamberlain och Lord Halifax – Storbritanniens premiärminister respektive utrikesminister – marknadsförde sin politik gentemot Tyskland i och med Münchenavtalet som "Appeasement", det vill säga en slags fredssträvande naiv eftergivenhet. Det innebar att samtiden och eftervärlden förväntades tro att de brittiska politikernas ända in i mars 1939 hyste långsiktiga planer mot Tyskland som var fredliga. Detta var en tacksam retorik att tillämpa gentemot de brittiska väljarna, som hade övergivit de hatstämningar som piskats upp under första världskriget och återgått till den tyskvänliga attityd som varit rådande under 1800-talet.

Dessutom var ordet "Appeasement" ett bra sätt att hantera det faktum att brittisk militär upprustningspolitik hade varit stillastående under de två föregående premiärministrarna Ramsay MacDonald och Stanley Baldwin. Detta hade berott på världsdpressionen som slagit mycket hårt mot Storbritannien med strejker och annan social oro. Vid tiden för överenskommelsen i München hade upprustningen återigen kommit igång så sakteliga, men imperiet var absolut inte förberett på krig mot Tyskland.

Både Neville Chamberlains far och bror hade nått höga poster i det brittiska imperiets tjänst, så han hade ärvt de aristokratiska ideal som ledsagat engelsk och brittisk politik i hundratal år. Att Neville Chamberlain som premiärminister inte var ärlig när han pratade om fred ligger i öppen dag för alla som vill se: Han skrev redan 1935 – apropå återinförandet av allmän värnplikt i Tyskland – att "Hitlers Tyskland är Europas gangster (the bully of Europe), ändå ger jag inte upp hoppet". Denna emotionella kommentar antyder knappast att Chamberlain var betagen av vare sig Tyskland eller Hitler.⁴⁰

Chamberlain tillämpade slagordet "Appeasement" även gentemot Mussolinis Italien, men på ett annat sätt eftersom syftet var att vinna detta land som allierad mot Tyskland. Fascisterna som styrde Italien var ett slags politiska drömmare som ville uppleva det romerska rikets pånyttfödelse. Denna vision motsvarade inte alls landets behov eller förmåga, och den var illa förankrad hos italienarna i gemen. Dock ledde imperiedrömmen till en del projekt i

³⁸Hoggan sid 116-117. "Skiljedomen i Wien" benämns "The Vienna Award" och "Wiener Schiedsspruch" på engelska respektive på tyska.

³⁹Hoggan sid 114-115

⁴⁰Feiling, Keith: *The Life of Neville Chamberlain*, London 1946 sid 52-185 och sid 256

kolonialismens namn, och denna strävan att behärska en del ökenområden hade redan påbörjats innan fascisterna kom till makten. Italien fick åtminstone vara en liten kolonialmakt vid sidan om Frankrikes och Storbritanniens globala imperier.

De italienska imperiedrömmarna blev för etiopierna en mardröm när dessa blev utsatta för italienska flygattacker med giftgasbomber. Syftet med detta krig var förstas att utvidga Italiens maktområde kring Afrikas horn, även om båda sidor verkar ha rätt för de gränsincidenter som formellt utlöste kriget.

Men de flesta briter verkar inte ha sett något upprörande i att italienarna med tvivelaktiga ursäkter och brutala metoder kuvade ett tomeuropeiskt folk, eftersom de själva gjort samma sak på liknande sätt både förr och senare. Chamberlain såg helt enkelt Italien som en potentiell allierad mot Tyskland.

Edward Frederick Lindley Wood, Earl of Halifax, var i likhet med Neville Chamberlain född in i Storbritanniens styrande aristokrati. Han blev invald i underhuset 1910 och förnekade med engagemang i sitt jungfrutal att alla människor skulle vara födda lika. Han uppmanade vidare alla engelsmän att vara trogna den egna överlägsna rasen samt att helhjärtat tjäna det brittiska imperiet.

Halifax tvekade en aning innan han personligen gav sig in i första världskriget, men han deltog i striderna 1916-1917. Han hade inget tålamod med pacifister eller andra som tvivlade på den brittiska krigsansträngningen. Efter krigsslutet hörde han till de som idogt tryckte på Lloyd George för att Tyskland skulle straffas hårt i Versaillesfreden.

Halifax innehade flera höga poster under åren efter första världskriget, och han utnämndes till vicekung av Indien 1925. Han anlände till Indien 1 april 1926 med förhoppningen att slå blå dunster i ögonen på Mahatma Gandhi och andra indier, som hoppades uppnå autonomi som belöning för uppoffringarna i imperiets tjänst under det stora kriget som nyligen hade passerat. I jämförelse med Winston Churchills bombastiska tvärsäkerhet gav den falske Halifax sken av att vara liberal, eftersom denne åtminstone pratade om autonomi som en "målsättning". Halifax återkom till Storbritannien 1931, och hade stort inflytande på brittisk utrikespolitik från och med januari 1935.⁴¹

Han skrev sina memoarer på 1950-talet och avslöjade mycket öppenhet att han under åren 1937 och 1938 kallt hade räknat med ett kommande krig mot Tyskland. Han går så långt så han skriver att ett krig mellan Tyskland och Storbritannien blev oundvikligt när tyskarna återtog kontrollen över Rhenlandet 1936.⁴²

Allmän värnplikt hade nästan alla länder i Europa på 1930-talet. När även Tyskland återinförde detta ställde Chamberlain in sig på krig. Ännu mer självklart är att

stater har kontroll över sitt eget territorium. När Tyskland i enlighet med denna princip återtog kontrollen över det trakasserade Rhenlandet började även Halifax tänka på krig. Ingen av dem redovisade ärligt sina resonemang för de brittiska väljarna, som de måste ha betraktat som en fåraktig pöbelhop. De båda herrarna var produkter ur en gammeldags börsadel som inte värderade folkstyre och som var likgiltiga inför enkla människor lidande under krig.

Polen tar Teschenområdet

Medan Halifax höll sitt försåtliga tal om "Peace in our time" uttrycktes det från polsk sida irritation över att man inte hade fått vara med vid förhandlingarna i München. Snabbt framfördes ett hotande ultimatum om att få Teschenområdet av tjeckerna, som fick några timmar på sig att svara 30 september 1938. Polackerna var fast beslutna om att få det som tjeckerna så svekkfullt lurat dem på nästan 20 år tidigare, och den brittiske ambassadören till Warszawa, Sir Howard Kennard, framförde briterernas stöd för annekterandet.⁴³

Så fort de polska tjänstemännen och soldaterna anlant till de annekterade Teschen och Oderberg (som medföljde på köpet) påbörjades ett krig mot alla icke-polacker i området; det vill säga mot tyskar, tjecker och slonzaker. Deras skolor stängdes, och föräldrarna hotades med att förlora sina arbeten om inte barnen skickades till polska skolor istället. Pensionerna hölls inne för en tid och de statliga lönerna för andra än polackerna sänktes. I samma anda blev advokater och läkare tillsagda att de måste lära sig polska på tre månader för att få fortsätta med sin praktik.

I både Teschen och Oderberg blev borgmästarna avsatta. Det väckte i synnerhet uppmärksamhet att den slonzakiske borgmästaren Kozdon i Oderberg blev arresterad och skickad till Polen för internering. Kozdon var samtidigt ledare för den lokala församlingen av slonzakerna, som är en västslavisk etnisk grupp, aldrig absorberades av polackerna när dessa bildade sitt kungarike från och med 900-talet. I detta avseende liknar slonzakerna sorberna i östra Tyskland och kassubierna i norra Polen och Ostpreussen.

Den polska repressionen mot invånarna i Teschenområdet var som en jämförelse mycket hårdare än de åtgärder som ryssarna i det befriade Baltikum fått uthärda från och med 1991, då Sovjetunionen bröt samman.

En hel del slonzaker satte upp väpnat motstånd mot polackerna, men det var lika hopplöst som när tyska representanter från Teschenområdet anhåll om stöd hos det tyska utrikesdepartementet. De lägre tjänstemän som Dr. Harbich från Teschen och Dr. Pfitzner från Oderberg fick träffa i Berlin var mycket avvisande och erbjöd inga löften om utrikespolitiskt stöd till tyskarna i Teschenområdet. Parallellt med att Polen allt med flagrant bröt mot den tysk-poliska minoritetspakten,

⁴¹Hoggan sid 94-98

⁴²Halifax, Edward F L W: *Fullness of Days*, Mead Dodd, New York 1957, sid 200

⁴³Hoggan sid 133

ansträngde sig Hitler för att tysta ner och censurera landsortspressens rapportering av övergreppen mot tyskarna från Teschen och Oderberg, som börjat fly till Tyskland undan trakasserierna. Syftet med denna massmediala mörkläggnings var förstås att underlätta för en framtida fördjupad vänskapspakt med den polska staten.⁴⁴

Folkomröstningen som inte blev av

Som redan sagts hade den ursprungliga överenskommelsen i München inbegripit att folkomröstningar skulle hållas i de delar av Böhmen/Tjeckien som inte till majoriteten beboddes av sudettyskar. Dock tappade britter och fransmän under hösten 1938 intresset för detta. Delvis berodde attitydförändringen på besvikelse över Praguegeringens tidigare ageranden, och delvis berodde det på att sympatierna hade gått över till Polen, vars ledare var mycket antitjeckiska till både ord och handling.

Dessutom började man bli besvärad över opinionens utveckling bland tjeckerna. 11 oktober rapporterade ambassadör Henderson från Berlin till London att en folkomröstning mycket väl skulle kunna leda till att den Mähriska provinshuvudstaden Brno gick förlorad till Tyskland. Detta skulle ha lett till att Prag i stort sett skars av från Slovakien. Från brittiskt håll upplevdes det därför som en lättnad att tyskarna avstod från folkomröstningarnas möjligheter att vinna mer territorium, i och med att dessa nöjde sig med de områden som de redan tillerkänts.⁴⁵

"Inga mer anspråk"

Det är välkänt att Hitler efter Münchenuppgörelsen sade "Jag har inga mer territoriella anspråk i Europa". Många historiker har efter andra världskriget pekat på detta uttalande som ett bevis på Hitlers utrikespolitiska rovlystnad och brist på intresse för att stå vid internationella avtal. Konkret pekar man på att tyska trupper ockuperade Prag i mars 1939, samt på krisen i Danzig som ägde rum ett knappt år efter Münchenuppgörelsen och som blev den tändande gnistan till andra världskriget.

Vad gäller det tyska intåget i Prag var detta inte något som Hitler hade tänkt sig i september 1938 under Münchenuppgörelsen. Denna hade ju i praktiken redan reducerat Tjeckoslovakien till en tysk satellitstat. Som vi ska se berodde inmarschen på ageranden från Polens och Ungerns sida, som Hitler inte hade kunnat förutspå.

Staden Danzig hade setts som ett problem långt innan problemen i Tjeckoslovakien blev uppenbara. Det var dessutom välkänt att ingen tysk statsman accepterat fristaden Danzig som en permanent lösning, och Danzigborna själva tyckte förmodligen allra sämst om att bo i en "fristad". Bara om man bortser från de större sammanhangen kan Hitlers yttrande om anspråk tolkas på gängse illvilligt vis.

⁴⁴Hoggan sid 137 och sid 161-164

⁴⁵Hoggan sid 133-134

Storbritanniens stormaktspolitik

De ledande politikerna i London led ingen brist vad gäller utrikespolitisk ideologi bara för att "Appeasement" var en tom, meningslös fras. De fann tvärtom sin inspiration i en anrik doktrin av manipulerande gentemot kontinentens olika makter.

Tomas Cromwell och Italien

Idén om maktbalans som var avgörande för den brittiska politiken under mellankrigstiden, innebär att örriket strävar att alliera sig mot den kontinentala europeiska makt som för tillfället är mäktigast.

Maktbalanserandet går tillbaka på teorier som formulerades av Machiavelli-lärjungen Tomas Cromwell på 1500-talet. Under sina resor hade han tagit intryck av slutfasen till det maktpolitiska spel som pågått i renässansens Italien. Detta hade inneburit att den mäktigaste statsstaten Milano hållits i schack genom att de övriga städerna upprepade gånger allierat sig med varandra i krigförande syfte.

Hemkommen till England lyckades sedan Tomas Cromwell övertyga den styrande kardinal Wolsey om systemets fördelar, och maktbalanserandet har sedan dess dominerat engelsk och brittisk utrikespolitik även om det gjordes avsteg åtskilliga gånger.

Maktbalans i praktiken

Således bröt Oliver Cromwell mot denna tradition på 1650-talet, och efter det förödande europeiska storkriget vid 1700-talets början försökte Earl James Stanhope 1720 att konstruera ett förbund av europeiska stater, något som misslyckades och övergavs av hans efterträdare, som återgick till den traditionella maktbalanspolitiken. Alliansen med Fredrik II av Preussen vid 1700-talets mitt gick i maktbalanspolitikens anda och ledde till att britterna planerligt kunde säkra sin dominans över Nordamerika och Indien på Frankrikes bekostnad.

Det nordamerikanska frihetskriget innebar ett oförmodat undantag såtillvida att en lång rad länder allierade sig mot Storbritannien. Detta blev en obehaglig överraskning för britterna, som inte behövt uppleva något sådant vare sig förr eller senare. Efter omständigheterna klarade sig det brittiska imperiet ändå rätt bra. Den enda förlusten av betydelse blev att de amerikanska kolonisterna med George Washington i spetsen kunde bryta sig ur britternas grepp och upprätta USA som självständig stat.

Det hårdnackade brittiska motståndet mot Napoleon följde det klassiska mönstret även under de perioder som britterna övergavs av sina kontinentala allierade. Efter Wienkongressen 1815 försökte dock Robert Castlereagh som utrikesminister ordna in britterna i ett europeiskt kongresssystem som innebar att de europeiska stormakternas ledare regelbundet

sammanträdde för att diskutera politiska problem, och som liknade det förbund Lord Stanhope hade försökt arrangera nästan 100 år tidigare. Castlereagh stötte dock på svårt motstånd från britterna, och han tog livet av sig 1822. Jag vill djupt beklaga att Robert Castlereagh inte är ihågkommen för sina goda ambitioner att betjäna Europa med en välvillig utrikespolitik. Istället minns man honom tack vare Shelleys och Lord Byrons blasfemiska rimramsor.⁴⁶ Efter hans död har brittisk politik traditionsenligt och utan undantag strävat efter maktbalans.

På 1850-talet innebar detta att Ryssland skulle hejdas i och med Krimkriget, och 1877 vägrade britterna att stödja Belgien som hotades av tysk invasion eftersom det såg ut som att Frankrike och Ryssland i allians med Belgien skulle kunna krossa Tyskland mellan sig. Kring sekelskiftet 1900 var det uppenbart att Tyskland med sin stora industriella kapacitet var mäktigast på kontinenten, varför britterna efter några decennier utan fasta allianser sökte sig till Frankrike och Ryssland.

Konsekvenser på 1900-talet

Första världskriget innebar en hård belastning på den brittiska ekonomin trots segern, och imperiet återhämtade sig aldrig ordentligt. Trots detta fortsatte maktbalanspolitiken att vara den styrande ideologin. Eftersom både Tyskland och Ryssland var förlamade av svält och inbördes strider vändes udden mot Frankrike, som nästan blev fråntaget makten över Syrien i och med det brittiska manövrerandet.⁴⁷ Turkiet vann med fransmännens stöd kriget mot Grekland under 1920-talets första år trots att britterna stödde de senare. Å andra sidan motsatte sig britterna Frankrikes och Belgiens försök till att hålla Ruhrområdet ockuperat 1923-24, vilket ledde till att dessa två länder misslyckades med att kräva skadestånd så som de ursprungligen tänkt sig.

När de många krigen som följt på första världskrigets slut hade lagt sig, och det politiska läget lugnat ner sig mot 1920-talets mitt var det uppenbart att Storbritannien inte längre kunde dominera världspolitiken. USA, Japan, Sovjetunionen och Tyskland hade alla potential att vara mäktigare, vilket gjorde allting mycket svårare för brittisk manipulativ diplomati.

De styrande i London skulle i detta läge ha kunnat blicka tillbaka på maktbalanspolitikens källa, och ta lärdom av italiensk politik under renässansen genom att studera vad som hände när den franske kungen Charles VIII invaderade Italien 1494. Det ledde nämligen till att alla de italienska småstaterna inräknat Påvestaten kastade maktbalansstanken överbord för att gemensamt slå tillbaka den främmande invaderande stormakten, och de lyckades med detta. De brittiska ledarna på 1930-talet kunde dock aldrig se Charles VIII:s gestalt i Josef Stalin för att med honom i åtanke bidra till europeisk enighet, och resultatet av detta är uppenbart.

⁴⁶http://en.wikipedia.org/wiki/Lord_Castlereagh

⁴⁷Cumming, H H: *Franco-British Rivalry in the Post-War Near East*, London 1938, passim

Churchill som under sin karriär gjorde många nedlåtande uttalanden om demokratin som princip och idé, hann med att skriva beundrande om Hitler i sitt verk *Great Contemporaries* innan denne hamnade i fokus för den brittiska maktbalanspolitikens stränga logik.⁴⁸

Winston Churchills tillämpande av maktbalansens princip hade alltså inte någonting med politisk ideologi att göra. Detta kan jämföras med hur William Pitt den yngre ledde Storbritannien vid tiden för franska revolutionen. Britterna var ointresserade av att ingripa militärt mot Frankrike till dess att de franska trupperna erövrade Belgien och beslöt att muddra utloppet till Floden Schelde. Detta ledde till att Antwerpen på nytt kunde konkurrera med London vad gäller handel, vilket inte hade varit fallet sedan Westfaliska freden 1648 då man av politiska skäl låtit floden slamma igen till stor nackdel för befolkningen i Flandern (=dagens Belgien).⁴⁹

Från sin talarstol höll Pitt junior passionerade brandtal om de pågående hemskheterna i Frankrike. Likheten med Churchills tal mot nazismen 150 år senare är påfallande. Dessa tal skulle självfallet ha varit ännu vackrare om de herrar som höll dem hade vinnlagt som om trovärdighet. Denna trovärdighet hade funnits om talen inte fått vänta till dess att den brittiska realpolitiken krävt att få höra dem.

Polens stormaktspolitik

Tänkaren Dmowski

Roman Dmowski är antagligen den intellektuelle nationalist vars tankegångar har haft störs betydelse för det moderna Polens historia. Före första världskriget var han en av de ledande talarna i den ryska duman, och förespråkade polskt samarbete med Ryssland. Dmowski var överhuvudtaget en vän av försiktig utrikespolitik, med det undantaget att han var mycket fientlig mot Tyskland. Trots att Polen – som tidigare nämnts – med tvivelaktiga argument och med tvivelaktiga metoder fick väl tilltagna gränser västerut, var Dmowski därför missnöjd och hade velat ha avsevärt större landområden på Tysklands bekostnad. Dmowski var också övertygad om att den stora judiska minoriteten var omöjlig att assimilera och dessutom skadlig för Polen, varför han förespråkade judisk utvandring. Hans ovilja mot judarna delades av de flesta katolska polacker, och detta bidrog starkt till den

⁴⁸Churchill, Winston: *Great Contemporaries*, 1937: "If our country were defeated, I hope we should find a champion as admirable [as Hitler] to restore our courage and lead us back to our place among the nations." När Churchill skrev detta hade Hitler redan hunnit med de blodiga politiska utrensningarna som gått till historien med namnet "De långa knivarnas natt".

Jämför <http://www.digitalronin.f2s.com/politicalcompass/iconochasms.php> fråga 30.

⁴⁹Reventlow, Ernst von: *Den engelska jämviktspolitiken*, Svea Rikes förlag 1939, sid 42-45

polsk-judiska utvandringen till Palestina i sionismens tecken under 1930-talet.⁵⁰

Dmowskis inflytande över polsk politik fortsatte att vara stor även efter Piłsudskis statskupp 1926. Han fortsatte också att tala sig varm för utrikespolitiskt samarbete med Ryssland, även om han beklagade sig över det judiska inflytandet i den nya Sovjetstaten. Han avled i januari 1939 och slapp således med knapp nöd se sitt land delas för fjärde gången i historien.

Tre krig österut

Men den kommande katastrofen 1939 gick inte att förutspå i november 1918 när Tyskland gick under i nederlag och revolution. Tvärtom fick det nya Polens ledare i samband med den tyska kapitulationen en mycket fördelaktig situation både diplomatiskt och militärt, och dessa fördelar utnyttjades maximalt.

Inledningsvis vände polackerna vapnen mot ukrainarna i Ostgalizien, som hade utropat en självständig stat med socialistiska förtecken, och som börjat mörda polacker i området. Detta krig mellan polacker och västliga ukrainare började redan i november 1918, och fördes på båda sidor med stor grymhet mot civilbefolkningen om man jämför med det nyligen avslutade första världskriget. Det slutade på försommaren 1919 med fullständig seger för polackerna, som varit överlägsna vad gäller beväpning och organisation.⁵¹ Som redan tidigare påpekats lyckades Polens ledare inför västmakternas vinna Ostgalizien även på det diplomatiska planet, trots att de tjeckiska ledarna försökte hindra detta.

Anfall på Litauen och Ryssland följde. De polska gränserna från 1600- och 1700-talen hägrade. Stora, ovilliga minoriteter inkluderades i öster.

Militären Piłsudski

Den som planerade och genomförde fälttågen mot Ukraina, Litauen och Bolsjevikryssland var general Piłsudski. Hans verksamhet att med krigiska medel utöka Polen österut pågick parallellt medan Dmowski med diplomatin som medel satt i Versailles och utökade gränserna västerut. Detta kan tyckas märkligt med tanke på att Dmowski tidigare arbetat för Ryssland medan Piłsudski samarbetat med dess fiende.

Piłsudski hade nämligen under första världskriget lett Polska legionen – en legion av österrikiska frivilliga polacker – mot Ryssland. Hans vision på den tiden var ett federativt Polen med de gränser som funnits på 1600-talet och med jämlik ställning för olika tänkta medlemsfolk, så som polacker, vitryssar och ukrainare. Detta kunde inte förverkligas, bland annat för att de många minoriteterna som hamnat innanför Polens väl tilltagna gränser var misstänksamma och motsträviga gentemot polackerna.

⁵⁰Brenner, Leni: *Zionism in the Age of Dictators*, Lawrence Hill & Co 1983, kapitel 20

⁵¹Szende, Stefan: *Den siste juden från Polen*, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1944, sid 142

När krutröken väl hade lagt sig kring den unga, nyupprättade polska staten avtecknade sig mycket riktigt också svåra inre motsättningar. Landet som Piłsudski ville leda som en stormakt hade en jordbruksdominerad ekonomi med liten industrisektor. Bristen på billiga konsumtionsprodukter skapade en bitter stämning mellan arbetare och medelklass, förutom de etniska motsättningarna gentemot judar, ukrainare, litauer och vitryssar som redan kommenterats. I synnerhet ukrainarna var besvärliga med sitt frekventa bombkastande av klassisk IRA-modell. Denna vardagsterrorism mot den polska staten – och således förstås också mot polackerna – fortgick under hela mellankrigstiden.⁵²

Polskt recept på panslavism

Det finns många exempel i historien på regeringar och potentater som varit bräckliga och därför sökt kompromisser samförstånd med grannländerna (istället för att konfrontera dem).

Piłsudski följde inte detta mönster. Hans idé om Polen som stormakt gick hand i hand med en polsk variant av den panslaviska tanken: Ryssarna räknas inte som riktiga slaver, utan bör ses som ett slags asiater på grund av den långvariga mongoliska ockupationen. Tjeckerna får inte heller vara med för att de blivit alltför präglade av tysk kultur. Serberna och bulgarerna, slutligen, har blivit alltför orientaliserade i och med turkarnas närvaro på Balkan under 400 år. Förutom polackerna själva återstår då huvudsakligen vitryssarna, ukrainarna inklusive rutenerna, slovakerna och kroaterna. I det sammanhanget blir polackerna de mäktigaste med en potentiell beskyddarroll för alla de övriga.

Med dessa idéer för ögonen förde Piłsudski och hans efterträdare en aktiv utrikespolitik med känslan av att leda en stormakt. Man knöt allianser med Finland, Estland och Lettland (men inte med Litauen som bestulits på sin huvudstad), likaväl som med Ungern och Rumänien. Relationerna till Tyskland och Sovjetunionen var mestadels dåliga, medan Polens utrikesminister Beck däremot vinnlade sig om vänskap med Storbritannien och Frankrike.

Polens relation till Weimarrepubliken

Att relationerna mellan Polen och Weimartyskland var dåliga berodde delvis på att de två länderna förde handelskrig mot varandra, något som skadade båda sidor.

Dessutom accepterade tyskarna aldrig att Polens gränser dragits så långt västerut på deras bekostnad. Gustav Stresemann, som var stillbildande för tysk politik på 1920-talet och förde en försoningspolitik gentemot Tysklands västliga grannar, fick omvärlden att acceptera tanken på att Tyskland i framtiden skulle kunna revidera gränserna mot Polen.

⁵²Szende sid 136

Detta var inte det enda bakslaget för polsk diplomati. 1922 undertecknade ledarna för Tyskland och Sovjetunionen ett avtal i Rapallo angående handelsutbyte, och detta samarbete fördjupades 1926. Stresemann försäkrade sovjetledarna om att han önskade revidera gränserna på Polens bekostnad i nära samförstånd med Sovjetunionen.

Britterna ansåg vid denna tid att de inte hade några som helst skyldigheter att skydda Polen mot tysk-sovjetisk aggression. Den brittiske utrikesministern Sir Austen Chamberlain (som var bror till Neville Chamberlain) anspelade på Bismarck när han sade att de östliga frågorna inte är värda benen på en enda brittisk grenadjär.

Polen hade visserligen en militärallians med Frankrike sedan 1921, men när de allierade drog sig tillbaka från Rhenlandet 1930 övergav många förmodandet om att franska trupper dominerade Europa. Dessutom föraktade Piłsudski fransmännen för deras allians med Tjeckoslovakien. Han var övertygad om att detta land inte skulle kunna överleva i längden.

Under de sista åren av Weimarrepublikens tid var den polska attityden extra otrevlig och hotfull. I september 1930 framförde den polske utrikesministern Zaleski till presidenten för Danzigs senat arrogant att bara en polsk armékår skulle kunna lösa problemet med Danzig. Regeringen Brüning i Berlin fruktade 1931 uppriktigt att Polen skulle anfälla Tyskland. När den allmänna nedrustningskonferensen öppnade i Genève efter tolv års uppehåll motsatte sig Polen att de allierade skulle rusta ner eller att Tyskland skulle få rusta upp igen. När Piłsudski i juni 1932 beslöt att skicka krigsfartyget *Wicher* till Danzig fruktade förhandlarna i Genève att Polen försökte tillvälla sig Danzig på ett sätt som liknade Litauens annekterade av den tyska staden Memel (idag med namnet Klaipėda) 1920. Dock var Piłsudski bara ute efter att demonstrera styrka. Han skulle gärna ha lagt beslag på Danzig, men vågade inte när västmakterna förde en försoningspolitik mot Tyskland.⁵³

Piłsudskis krigsplaner 1933

Piłsudski hade andra utrikespolitiska strävanden utöver de som rörde den polska versionen av panslavism. Han förstod att Hitler skulle sträva efter bättre relationer med Polen än vad Weimartyskland hade haft. Ändå strävade Piłsudski efter krig eftersom han visste att många i Frankrike och Storbritannien inte gillade Hitler, låt vara att Churchill tyckte bra om honom i flera års tid. Frågan om dessa krigsplaner mot det tidiga Hitlertyskland har varit kontroversiell och föremål för dementier. Detta ändrades 1958 när Lord Robert G Vansittart, som var andreman vid brittiska utrikesdepartementet under många år fram till 1938, med den brittiska regeringens godkännande offentliggjorde en del relevanta dokument.⁵⁴

⁵³ Hoggan sid 34-35

⁵⁴ Vansittart, R. G.: *The Mist Procession: The Autobiography of Lord Vansittart*, London 1958, sid 458

De polska strävandena efter krig kan dock påvisas på annat sätt än genom Lord Vansittarts dokument. Under den tidiga morgonen 6 mars 1933, dagen efter de allmänna valen i Tyskland, lastade det polska krigsfartyget *Wilja* av trupper på Westerplatte i Dansigs hamn. Andra trupper koncentrerades i polska korridoren med syftet att anfälla det tyska Ostpreussen. Men myndigheterna i Danzig protesterade framgångsrikt inför britterna och situationen lugnade så småningom ner sig. Det hindrade dock inte en våg av förföljelser av tyskar i Polen som kulminerade i "den svarta palmsöndagen" i Łódź 9 april 1933, då tysk egendom blev skadad och lokala polentyskar blev förnedrade och misshandlade.⁵⁵

Vi ska se att de polska trakasserier mot Danzig skulle återkomma.

Icke-angreppspakten med Hitler 1934

Eftersom inte bara Storbritannien utan även Frankrike vägrade att stödja de polska krigiska ambitionerna mot Tyskland, bytte Piłsudski fot och ställde in sig på att förhandla. Hitler välkomnade detta, eftersom ha hade en långsiktig sträva att skapa ett nära förhållande mellan Tyskland och Polen. Detta ledde till ovilja inte bara från de konservativa som ogillade behandlingen av tyskar i Polen, utan också från officerskåren som ogillade att Hitler så snart han kunde avslutade allt militärt samarbete med Sovjetunionen.

Dock blev pakten en personlig seger för Hitler när den väl genomförts. De svåra frågorna förbigick visserligen med tystnad, men en rad praktiska detaljer kunde förbättras. Man kom överens om regler för gränshandel, radioutsändningar, journalisters arbetsvillkor i varandras länder och valutaväxling. Omvärlden förvånades över den nya andan mellan de två länderna, och det är svårt att säga vilket land som tjänade mest på dessa arrangemang eftersom fördelarna var stora för båda sidor.⁵⁶

Becks krigsplaner 1936

Marskalk Piłsudski avled 12 maj 1935, och regeringen utlyste sex veckors officiell sorg. Han hade mot slutet av sitt liv övergivit planerna på att konfrontera Tyskland men var desto mer oroad av Sovjetunionen. Således hade inte Piłsudski protesterat tidigare under våren när Hitler återinförde allmän värnplikt och således förkastade en av de många avskydda Versailles-klausulerna.

Piłsudskis utrikesminister Józef Beck blev nu den som styrde och ställde över Polens utrikes relationer ända fram till den militära katastrofen i september 1939. Till skillnad från den avlidne marskalken ville Beck aldrig förlika sig med tanken på ett gott förhållande till Tyskland. Han utmärkte sig för sin charmiga och nyanserade stil vid förhandling och

⁵⁵ Hoggan sid 35

⁵⁶ Hoggan sid 38-39

konversation, samtidigt som attityden mot Tysklands representanter hela tiden var bakslug och förrädisk.

Dessa egenskaper tillämpade Beck 7 mars 1936, då tyskarna precis hade besatt Rhenlandet med trupper. I ljuset av den fransk-sovjetiska pakt som nyligen hade upprättats var Tyskland mycket sårbart om franska trupper på nytt skulle ges möjligheten att ockupera detta vitala område, som ju hade varit åtminstone delvis ockuperat ända fram till 1930. Redan på eftermiddagen samma dag kallade nämligen Beck till sig den franske ambassadören Léon Noël, som fick höra att polska trupper genast skulle anfälla Tyskland om fransmännen anföll från väst.

Många historiker har skrivit om den rådande situationen i Frankrike vid tiden för Becks krigiska ambitioner, och jag har inget nytt att tillföra. Frankrikes premiärminister Pierre Laval hade tvingats avgå av skäl som förklaras i det följande, och makten var på väg att gå över till den bräckliga "Front Populaire", en bred vänsterpolitisk koalition. I detta kaotiska läge hade det inte gått att uppstå någon krigsstämning ens om den franska regeringen hade varit entusiastisk. Den franska underrättelsetjänsten meddelade att tyskarna var rätt starka, samt att det skulle bli mycket svårt att ta sig över Rhen i ett anfall mot Tyskland.

Det fanns sedan tidigare en allians mellan Storbritannien, Frankrike och Italien benämnd "Stresafrenten" och den hade udden vänd mot Tyskland. Inom ramen för denna allians hade Laval förhandlat med brittiske utrikesministern Samuel Hoare om att dela upp Etiopien på ett sätt som var förmånligt för Italien.⁵⁷

Mussolinis krig i Etiopien hade gått förvånansvärt dåligt, och han var på väg att välkomna den så kallade Hoare-Lavalpakten rörande Etiopien när en fransk tidning slog upp hela affären som en oanständig eftergift gentemot Italien. Både Hoare och Laval tvingades avgå på grund av detta, och i den brittiska regeringen var irritationen stor mot Frankrike. I detta stämmningsläge bedömde regeringen i Paris att britererna till och med skulle kunna gå i krig för Tyskland om ett fransk-polskt anfallskrig hotade att bli alltför framgångsrikt.⁵⁸

Beck misslyckades med sitt diskreta försök att dra in stora delar av Europa i krig 1936, lika väl som Piłsudski hade misslyckats med sin öppna styrkedemonstration 1933.

Den polsk-tyska minoritetspakten 1937

Från tysk sida förstod man inte alls den strategi Józef Beck styrte in Polen efter. I maj 1935, när de stora motorvägarna byggdes som bäst över hela Tyskland, framfördes det till Warszawa att ett önskemål om att få bygga motorväg genom polska korridorerna till Ostpreussen. Beck svarade att han skulle studera

frågan, och kom sedan aldrig med något svar. I och med detta hade han inlett en segdragen förhållande förhandlingsprocess som skulle prägla relationen mellan Polen och Tyskland ända fram till krigsutbrottet.⁵⁹

På ett annat område verkade dock förhandlandet flyta på bättre: Berlin hade försökt få till stånd en överenskommelse angående minoriteterna alltsedan 1934, för att på så sätt bistå den tyska minoriteten i Polen.

Polentyskarna hade nämligen blivit hårt ansatta av den nya polska staten redan från början. En del polskt missnöje med den egna regeringen bildkades genom att man tog land från tyskspråkiga bönder och delade ut till polacker. Mer än en miljon tunmland konfiskerades 1919-29. Åtgärder av detta slag hade förstås ingivit många tyskar känslan av att de inte hade någon framtid i den nya polska staten, och 70% av de tyskar som bodde i de gamla tyska områdena Västpreussen och kring Posen/Poznań hade redan emigrerat till Tyskland innan Piłsudski gjorde sin statskupp 1926.

Tyskarna i Polen var trots detta inte illojala mot landet där de bodde. Det officiella Polen har påstått att spioner värvades av Hitler bland de tyskspråkiga, men den holländsk-judiske journalisten och historikern Louis de Jong har påvisat att nästan alla Tysklands spioner i Polen var judar eller katolska polacker. Vidare var polentyskarna splittrade politiskt, och de hade inga visioner om anslutning av sina områden till Tyskland. Skillnaden mot sudettyskarnas organisering under Konrad Henlein var milsvid. När tyska trupper anföll Polen i september 1939 fanns det 1000-tals tyskar i den polska armén, medan äldre tyskar i högre samhällspositioner blev tvångsdeporterade österut av de polska myndigheterna eller helt enkelt mördade.⁶⁰

Den polska minoriteten i Tyskland var mycket bättre organiserad än den tyska minoriteten i Polen. 1922 hade *Polska Föreningen i Tyskland (Zwiazek Polaków w Niemczech)* grundats i Berlin, och alla medlemmar fick automatiskt tidningen *Polak w Niemczech (Polacken i Tyskland)*. I många generationer hade polacker bosatt sig i Tyskland, och de föredrog att se sig som tyskar, något som Polska Föreningen försökte motarbeta. Den tidigare kejserliga byråkratin hade definierat medborgare som tyskar eller polacker och så vidare utifrån dokumenterade bevis, men Weimartysklands administration definierade etnicitet på subjektiv basis. Det innebar att en polack i Tyskland kunde säga att han eller hon visserligen hade polska som modersmål, men ändå såg sig själv som tysk, och Hitler tog över denna praxis. Den tyska medborgarskapslagen från 15 september 1935 erkände således fulla medborgerliga rättigheter åt polska invandrare.

⁵⁹Hoggan sid 78

⁶⁰Baumont, Maurice (med flera): *The Third Reich*, New York, sid 540-543; Jämför de Jong, Louis: *De Duitse Vijf de Colonne in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 1953, sid 17-20.

⁵⁷http://en.wikipedia.org/wiki/Hoare-Laval_Pact

⁵⁸Hoggan sid 41-43

Polska föreningen ogillade det subjektiva kriteriet ("Jag ser mig som tysk.") och såg dessutom med irritation på att de flesta polacker i Tyskland inte satte sina barn i polska skolor. Det fanns överhuvudtaget många gånger fler polacker i Tyskland än de som valde att vara med i Polska föreningen.

Att Polska föreningen sökte bevara polackernas identitet innebar inte att den var motståndare till Hitler. När de ekonomiska villkoren tydligt förbättrats för vanliga arbetare redan efter ett år av hans styre, uttryckte den polskspråkiga pressen i Tyskland sitt stöd för honom. Det verkar som att få polacker i Tyskland var intresserad av antinazistisk verksamhet.⁶¹

Det var med stor lättnad som de tyska förhandlingarna kunde sätta den polsk-tyska minoritetspakten på pränt 5 november 1937. Denna pakt innebar helt uppenbart en mycket större eftergift för den polska regeringen än för den tyska regeringen. Som vi ska se skulle Polen dock snart bryta mot andan i överenskommelsen.

Dokumentet som Gud glömde

Politiskt korrekta historiker som inte vill ta ställning till och gräva seriöst i orsakerna till det tyska anfallet mot Polen och således andra världskrigets utbrott, har brukat göra det enkelt för sig genom att hänvisa till några dokument med bombastiska fraser i. Dessa dokument har inte något värde som källmaterial. För att göra ett urval begränsar jag mig i denna uppsats till att kommentera Hossbach Memorandum och Schmundts anteckningar, för att de torde vara de som mest frekvent åberopas:

5 november 1937 – alltså på dagen för den ovan beskrivna överenskommelsen mellan Polen och Tyskland – sammanträdde Hitler med några av sina ministrar och högre tjänstemän. Han hade för dagen sammankallat krigsminister Werner von Blomberg, arméns överbefälhavare Werner von Fritsch, marinens överbefälhavare Erich Raeder, flygvapnets befälhavare Hermann Göring och utrikesminister Konstantin von Neurath. Närvarande var även Hitlers arméadjutant, översten Friedrich Hossbach. Det verkar som att man diskuterade frågor om militärt rustande och i liten mån även utrikespolitik.

Det finns inget protokoll från detta möte, utan eftervärlden har fått lita på de privata minnesanteckningar (=memorandum) som adjutant Hossbach skrev ner fem dagar senare. De andra deltagarna kände inte till anteckningarna och det verkar dessutom inte som att de tyckte att mötet var särskilt viktigt, men eftersom en del historiker – liksom domarna vid Nürnberggrättegången – tycker att mötet var alldeles otroligt viktigt, ser jag mig tvungen att beskriva händelsen och efterspelet.

Hossbach blev några månader senare förflyttad till andra arbetsuppgifter, och han har efter kriget berättat att han två gånger bad Hitler att läsa igenom de

halvfärdiga minnesanteckningarna, men denne svarade att han inte hade tid. Anteckningarna arkiverades och glömdes bort. 1943 hittade överste Kirchbach manuskriptet när han inventerade arkivet, och han gjorde sig en egen kopia. Kirchbach lade tillbaka Hossbach anteckningar och anförtrode sin kopia åt svågern Viktor von Martin.

Kort efter kriget lämnade von Martin över kopian åt de allierade ockupationsmyndigheterna, som gjorde omfattande förvrängningar för att kunna använda dokumentet vid Nürnberggrättegången. Meningar som "Den tyska frågan kan bara lösas med våld" eller "De beväpnade styrkorna måste agera senast 1943-45 för att skapa livsrum (=Lebensraum)" har traditionellt tillskrivits Hitler med hänvisning till Hossbachs minnesanteckningar, som ibland dessutom felaktigt benämns "The Hossbach Protocol" eller "Das Hossbach Protokoll". Både originalet som Hossbach skrev och kopian som Kirchbach och von Martin haft hand om har (bekvämt nog) försvunnit.

I enlighet med den version som de allierade lade fram vid Nürnberg – och som ofta har citerats – hade Hitler sagt att hans ord under mötet skulle tjäna som ett slags politiskt testamente om han hastigt skulle avlida.

När Hitler kom till makten 1933 var det svaga Tyskland i händerna på sina grannländer. Återupprustandet hade kommit igång långsamt, men bristen på råvaror ledde till att militären tvingades genomföra nedskärningar 1937. Detta i sin tur ledde föga förvånande till en ilsken debatt mellan de olika vapenslagen.

Mötet 5 november 1937 var i själva verket arrangerat för att förlika hetsporrarna inom de olika militära grenarna, samt för att delvis återuppta rustningsprogrammet. Utrikespolitiken var bara en andrahandsfråga bestående i att Hitler ställde upp några hypotetiska scenarier, till exempel att krig skulle bryta ut mellan Frankrike och Italien (utan att några andra europeiska länder redan var i krig).

Ingen av dessa scenarier inträffade, och det går inte att spåra några konkreta utrikespolitiska handlingar till sådant som framställdes i de förvrängda anteckningar som de allierade lade fram. Hitler visste till exempel inte att Österrikes kansler Schuschnigg följande vår skulle utlysa folkomröstningen, vars konsekvenser redan avhandlats. Dessutom är det märkligt att Hitler skulle lägga fram sådana planer för just denna församling. Inom några månader efter mötet hade Blomberg, Fritsch och Neurath förlorat sina höga poster, så det var inte frågan om några påläggskalvar. Av de närvarande var bara Göring verkligen förtrogen med Hitler.

Vad gäller Hossbach själv, så hörde han till den skara av aristokrater som redan tidigt började konspirera mot Hitler. Han var nära förtrogen med amiral Canaris och General Ziehlberg, som båda blev avrättade efter det misslyckade attentatet mot Hitler 20 juli 1944.

⁶¹Hoggan sid 79-82

Ändå framträdde Hossbach efter kriget – tillika med Kirchbach – för att säga att de allierades version var väsentligt annorlunda än de versioner som de själva skrivit respektive skrivit av. Göring, Raeder, Blomberg och Neurath fördömde protokollet som en grotesk feltolkning av konferensen. (Fritsch var död vid det laget.) Viktor von Martin – som på eget initiativ lämnat över kopian till de allierade 1945 – framträdde 1968 och sade att de allierades version av protokollet innebar en grov förvrängning av det som mötet egentligen hade handlat om.⁶²

Hossbach efterträddes på sin post av överstelöjtnant Rudolf Schmundt, som skrev ner lite anteckningar efter ett informellt möte 23 maj 1939 där bland annat flygvapengeneralen Erhard Milch tydligen var med. Hitler ska ha talat om anfallskrig och erövringar, varför historiker brukat citera Schmundt. Det verkar som att anteckningarna – som inte kan tidsbestämmas exakt – har tillkommit så långt senare så att Schmundt glömt bort väldigt mycket.

Den förvirrande vittnesbörden om vilka som deltog och inte deltog är till exempel aggraverande. General Warlimont, som ska ha deltagit enligt Schmundt, var bara överste vid tiden för mötet och hade arbetsuppgifter som gjorde deltagandet osannolikt. Han förnekade efter kriget att han skulle ha varit närvarande.

Vidare ska Hitler under mötet ha pratat om säkerhet vid dokumenttransporter, men när den tyske historikern Hans-Gunther Seraphim så tidigt som 1954 (försiktigt och i lågt tonläge) ifrågasatte Schmundts anteckningar kunde han stödja sig på ett brev han fått från den tidigare generalstabschefen Franz Halder. Denne hävdade bestämt att Hitler inte började prata om sådana säkerhetsproblem förrän efter att ett tyskt plan nödlandat i Belgien i januari 1940 med anfallsplaner som belgarna på detta sätt fick se.

Rudolf Schmundt kunde i vilket fall som helst inte tillfrågas efter kriget om dessa och andra underligheter i anteckningarna, eftersom han dog av sviterna efter 20 juli-attentatet 1944.⁶³

Medan orsakerna till första världskrigets utbrott har varit en av de mest omdebatterade ämnena som historiker överhuvudtaget har ägnat sig åt, har man vad det andra världskriget beträffar tyvärr brukat nöja sig med att hänvisa till några skrynkliga papperslappar i stil med de två här ovan beskrivna, för att de anses innehålla "citater som bevisar Hitlers aggressionsplaner".

⁶²Kluge, Dankwart: *Das Hossbach-"Protokoll": Die Zerstörung einer Legende*, Druffel-Verlag (1980), passim

⁶³Seraphim, Hans-Gunther: Artikel "Nachkriegsprozesse und zeitgeschichtliche Forschung," ur *Mensch und Staat in Recht und Geschichte: Festschrift für Herbert Kraus*, utgiven av Hans Kruse and Hans-Günther Seraphim (Kitzingen/Main: Holzner-Verlag, 1954), sid 436-55

Det tyska förslaget till Polen 1938

Hitlers utrikespolitiska strävanden

Tyskland kan sägas vara det land som ligger mitt i Europa, och har många gånger i historien haft fiender runtomkring sig i tre eller fyra väderstreck. Under första världskriget hade inte ens det varit nog, eftersom de avlägsna stormakterna USA och Japan gått in i kriget mot Tyskland, vars fiender redan dessförinnan var fler och mäktigare än dess allierade.

Hitler tog som redan sagts över de strävanden som Stresemann och Brüning haft före honom, nämligen dels att revidera de aspekter av Versaillesfreden som var oacceptabla, och dels att upprätta goda förhållanden till de viktigaste grannländerna. Dessa grannländer var i Hitlers ögon Frankrike, Italien, Storbritannien och Polen. Sovjetunionen var visserligen så mäktigt att en allians med denna makt på pappret hade kunnat väga upp alla andra utrikespolitiska bekymmer, men Hitler ansåg – liksom många andra efter honom – att icke-kommunistiska stater i längden inte kunde leva tryggt bredvid bolsjevikernas statsbygge.

Det är välkänt och ofta omnämnt när Hitler och nazismen kommer på tal, att Hitler skrivit i *Mein Kampf* om expansion österut. Detta upprepas också i det nazistiska partiprogrammet. Denna del av programmet kom inte till praktiskt tillämpande under perioden 1933-39, då Hitler endast försökte upprätthålla goda relationer med grannländerna och i begränsad mån revidera Versaillesfreden.

Dessutom kan man ha i åtanke ett stort krig som idag är nästan bortglömt, men som fanns färskt i folkminnet på den tiden, och det är det ryska inbördeskriget. Det bestod i att bortåt 20 länder (inklusive Storbritannien och USA) ställde sig på kontrarevolutionärens sida mot den Sovjetstat som Lenin och de andra bolsjevikerna upprättat i Ryssland.

Vid 1930-talets början såg det inte ut som en orimlighet att detta krig skulle kunna återupprepas. Kanske tänkte sig Hitler att den kapitalistiska världens krig mot Sovjetunionen var oundviklig? Ett tyskt deltagande i ett sådant krig hade antagligen inneburit att Tyskland varit det viktigaste landet i en stor allians. Idag kan vi förstås bara spekulera och därtill glädjas över varje hypotetiskt krig som inte inträffat.

Fallet med Sydtyrolen

Det tyskspråkiga Sydtyrolen hade varit en del av Österrike i hundratals år fram tills att Versaillesfreden dikterade att Italien skulle få detta område. Eftersom Mussolini fruktade att Hitler skulle göra anspråk på detta område, motarbetade han till att börja med de tyska strävandena att införliva Österrike med Tyskland, så som Storbritannien och Frankrike hade gjort.

Dock var det viktigare att vinna Italiens vänskap än att införliva detta bergområde med Tyskland. Italienarna krävde till och med att den tyska befolkningen skulle fördrivas från det strategiska området som innefattar Brennerpasset. Den tyska regeringen gick med på detta på villkor att fördrivningen skulle äga rum långsamt och gradvis. Hitler gick så långt så att han till slut lät arrestera och internera den lokale nazistledaren Rudolf Kauffmann, som inte alls var med på noterna. Syftet uppnåddes, och Italien kunde avskrivras från listan på fiendliga makter.⁶⁴

Slovakien mot Danzig?

Efter Münchenuppörelsen hade de polska ledarna haft som mål att få en gemensam gräns mot Ungern. Denna strävan var mycket begriplig, eftersom de två länderna stod på god fot med varandra, samt eftersom militär och ekonomisk samverkan skulle underlättas.

De militära planerna i Warszawa tyckte dock inte att Polen borde förvärva mer landområden söderut, varför man istället ansåg att Ungern borde förvärva åtminstone Rutenien, men helst hela Slovakien. Regeringen i Budapest hade dock fört en försiktig utrikespolitik under mellankrigstiden, och ville denna gång inte självt resa några vågade krav.

24 oktober 1938 möttes den tyske utrikesministern Ribbentrop och Polens ambassadör i Berlin Józef Lipski för att diskutera frågan. Lipski anförde skälen till att Polen och Ungern ville gränsa till varandra, och Ribbentrop svarade att Tyskland inte ville förarga de styrande i Bukarest utan vidare. Den import av olja och andra råvaror som Tyskland fick från Rumänien var långt ifrån oviktig.

Dessutom framförde Ribbentrop finkänsligt att regeringen i Berlin önskade införliva Danzig i Tyskland i utbyte mot omfattande fördelar för Polen (inräknat att Slovakien och/eller Rutenien kunde tillfalla Ungern). Den tyske utrikesministern önskade på det viset uppnå en bred lösning på alla problem i Östeuropa. Han passade även på att upprepa det tyska önskemålet från 1935 om en motorväg till Ostpreussen.

Lipski svarade undvikande på dessa synpunkter och förslag, trots att polackerna hade kunnat förhandla till sig omfattande fördelar. Han visste nämligen att utrikesminister Beck hade bestämt sig för att tyskarna absolut inte skulle få införliva Danzig. Den polska förhållningsstrategin fortsatte med andra ord.⁶⁵

De tyska trupperna går in i Prag

Att tyskar och polacker ansåg sig kunna förhandla över territorium som tillhörde Tjeckoslovakien, betydde inte att de hade makten över händelsernas utveckling där. Lösgörandet av sudetetskarnas områden från Tjeckoslovakien ledde nämligen till att de slovakiska separatisterna vädrade morgonluft. I

mars 1939 hade det gått så långt så att tjecker och slovakier slogs mot varandra på gatorna i Bratislava.

I detta läge hade regeringarna i Warszawa och Budapest siktat inställt på att annektera betydande områden av Tjeckoslovakien, vars regering fick åhöra ganska hotfulla krav.

Eftersom dessa krav huvudsakligen handlade om slovakiska områden, reagerade nationalistledarna i Bratislava. De vände sig till Hitler med begäran om hjälp, och ifrågasatte att regeringen i Prag skulle kunna lämna bort landområden som den inte borde ha någon makt över.

Hitler måste ha tyckt att regeringen i Warszawa inte borde få styra och ställa i Östeuropa utan att visa någon som helst vilja till att förhandla med Tyskland. Därför tog han beslutet att gå in med trupp i vad som återstod av den tjeckiska staten. Att Prag ockuperades ledde till att Tyskland gränsade till Slovakien, som kunde få diplomatiskt stöd från Tyskland istället för att bli bortförhandlat av regeringen i Prag.

Det område som tyska trupper först besatte var Moravia-Ostrava, som gränsar till Teschen området och Polen. Att det var särskilt bråttom just här berodde på att Berlin fruktade en polsk inmarsch just här. Den tjeckiska befolkningen som bodde i området var väl medveten om polens trakasserier av tjeckerna i Teschen som tagit sin början hösten innan, och de verkar inte ha förargats av tyskarnas närvaro.⁶⁶

Det tjeckiska självstyret

Överhuvudtaget varade den tyska militära närvaron i Tjeckien bara en månad, och sedan halades flaggan med svastikan i Prag. Slovakien upprättades som en självständig stat och Böhmen/Tjeckien blev ett självstyrande område inne i Tyskland.

Den självstyrande regeringen fick behålla makten över polisväsendet och den juridiska apparaten. Eftersom arrangemanget visade sig fungera bra fick tjeckerna så småningom även förfoga över en symbolisk militärmakt.

Detta självstyre hade den tjeckiska regeringen tidigare förvägrat sudetetskarna och slovakerna, och det fanns inget motsvarande självstyre för skottarna, korsikanerna eller georgierna.

Åtgärden att gå in i Prag kunde dock inte hindra Ungernarna från att ställa ultimatum till slovakerna och på detta sätt förvärva Rutenien. Således hade den gemensamma gränsen mellan Polen och Ungern ändå upprättats, även om dessa två länder ursprungligen hade önskat sig större områden på slovakernas bekostnad.⁶⁷

⁶⁴Hoggan sid 329-331

⁶⁵Hoggan sid 144-146

⁶⁶Hoggan

⁶⁷Hoggan

Mars 1939 – Britterna kastar masken

På våren 1939 bedömde Chamberlain och Halifax att den brittiska militära styrkan hade blivit tillräcklig för att Tyskland skulle kunna utmanas. Men eftersom det skulle bli nödvändigt att dra samman åtskilliga allierade, samt eftersom allmänheten i Storbritannien måste vinnas, var man tvungen att först kunna smutskasta Tyskland på något lämpligt sätt.

Ointresset för Prag

Den gängse attityden bland historiker idag är att britterna tvingades bli fientliga mot Tyskland i och med det tyska intåget i Prag. Detta är en bekväm efterhandskonstruktion, eftersom den omedelbara reaktionen i London var allmänt ointresse.

Neville Chamberlain sade i underhuset 15 mars 1939 att upplösandet av den tjeckiska staten, som Storbritannien blott föreslagit att garantera satte punkt för frågan. Han tillade dessutom att Tyskland inte hade några förpliktelser att konsultera Storbritannien under slutfasen på den tjeckiska krisen. Geoffrey Dawson, som var inflytelserik i sin roll som utgivare för London Times, konstaterade att Chamberlains yttrande i frågan mottogs väl av parlamentet.⁶⁸

Virgil Tileas bluff

Chamberlain och Halifax var alltså inte beredda på att exploatera den tyska inmarschen i Prag, men de var fullt upptagna med att på annat sätt komma åt Hitler.

I januari 1939 hade Rumäniens regering utnämnt Virgil Tilea till ambassadör i London. Tilea hade som mål att utverka ett lån från Storbritannien, för att på så sätt möjliggöra strukturella förbättringar i sitt hemland. Tydligt var han beredd att vara hur skrupelfri som helst för att uppnå sina mål.

När Tilea anlät till London blev han snart kontaktad av Halifax, som begärde hans medverkan i en komplot. Tilea skulle proklamera att Tyskland framfört ett hotfullt ultimatum till Rumänien, och på så sätt skulle Hitler bli svartmålad.

Konceptet var vansinnigt i sin orimlighet. Tyskland hade ingen gräns mot Rumänien, och det var osannolikt att någon sådan gräns någonsin skulle finnas. Dock var tillfället väl valt med tanke på att en tysk förhandlingsdelegation var närvarande i Bucharast för att bland annat diskutera tyska investeringar i det rumänska jordbruket.

Efter ett omfattande förberedelsearbete med Halifax och Lord Vansittart gick Tilea ut till den brittiska pressen 17 mars 1939 med påståenden om att Tyskland med ett mycket hotfullt språk begärt att få ta över den

rumänska ekonomin. De som läste *London Times* och *Daily Telegraph* var chockerade över den omätliga aptit på makt som Hitler visat sig ha.

I andra länder reagerade man dock nyktert över dessa påståenden. Utrikesminister Beck i Warszawa undrade varför regeringen i London kunde få för sig att koka ihop något så vansinnigt, och Rumäniens utrikesminister Grigorie Gafencu var inte alls informerad i förväg. Han hade hest velat avsätta Tilea från posten som utrikesminister, men han vågade inte eftersom han samtidigt inte ville förarga regeringen i London.

Franska diplomater som under den följande sommaren förhandlade med London förbluffades över att Chamberlain och Halifax fortfarande pratade om Tileas historia som en verklighetsbaserad händelse, och de förargades över att de förväntades svälja den som en sanning.⁶⁹

Chamberlains tal i Birmingham

Samma dag som Virgil Tilea gick ut till massmedia med sina huvudlösa påståenden höll Chamberlain det tal som Halifax förberett åt honom. Den erfarna statsmannen som skulle fylla 70 år nästa dag lade ut texten om att han i sin naivitet skulle ha blivit lurad av Hitler som ett litet barn. Äntligen hade han förstått Hitlers strävan efter globalt herravälde, äntligen hade han förstått att försoningspolitiken gentemot Tyskland varit felaktig.⁷⁰

Den brittiska allmänheten lät sig påverkas av att Tilea och Chamberlain på samma gång uttryckte samma sak med en sådan indignation. Den gängse åsikten idag är också att Chamberlain var ärlig i sitt tal, även om mycket få numera vill komma ihåg Virgil Tileas insats för att driva på den krigiska stämningen.

Problemet med att bilda en jätteallians

Det rådde under våren 1939 en fredlig stämning i Berlin jämfört med den rådande krigsstämningens i London.

Winston Churchills hade som ambition att sy ihop en jätteallians mot Tyskland. Upprepade gånger fick polackerna förklara för de brittiska diplomaterna att Polen inte vill prisgiva sig åt Sovjetunionen genom att frivilligt släppa in röda armén på sitt territorium. Britterna kunde tydligen bara se Europa från sitt eget maktbalanserande perspektiv precis som när de tidigare velat ha en orealistisk allians mellan Polen och Tjeckoslovakien. Lord Halifax började då planera ett dubbelspel bestående av parallella allianser med Polen och Sovjetunionen.

⁶⁸Wrench, John: *Geoffrey Dawson and Our Times*, London 1955, sid 389

⁶⁹Hoggan sid 299-305

⁷⁰Hoggan sid 305

Massbombningens ideologi

Påståendet från brittisk sida att man var emot nazismen utan att vara emot tyskarna var mycket lätt att genomskåda. Det fanns många som fortfarande kom ihåg det brittiska uttalandet från 1914 att de var emot Kaisern utan att vara emot tyskarna. Ändå hade briterna upprätthållit den grymma blockaden av Tyskland 1918-1919 efter kapitulationen efter när kejsaren gått i landsflykt. Detta innebar att många tyskar som ogillade den totalitära prägel som nazisterna satte på samhället och vardagslivet, ändå ställde in sig på att vara lojala i händelse av krig mot Storbritannien.

Churchills uttalande 1940 om att "Tyskland ska bombas till grus" var däremot desto ärligare.⁷¹

Sovjetunionens roll

Goda relationer med Weimartyskland

Som redan påpekats odlade Weimartyskland redan från början goda relationer till Sovjetunionen, som på grund av sin revolutionära ideologi var utstött från omvärlden på det ekonomiska och det kulturella planet. Båda länderna hade nytta av handelsutbytet, och dessutom fick tyska officerare besöka hemliga militärläger vid Volga för att lära sig modern krigföring med flyg och snabba stridsvagnar, i enlighet med de tankegångar som marskalk Tuchatjevsky formulerat. Bland de tyska officerare som på detta vis agerade "utbytesstudenter" från och med 20-talets slut fanns många som inom 10 år skulle bli kända generaler: Model, Brauchitsch, Keitel, Manstein, Guderian. De flesta av deras sovjetiska studiekamrater var dock döda inom 10 år som offer för Stalins utresningar.⁷²

Trotsky avslöjar Stalins planer på krig

Den gamle bolsjevikledaren Leo Trotsky, som förstod Sovjetunionens ideologi från insidan, satt under 1930-talet i exil i Mexico. Han höll radiotal där han förklarade att Stalin strävade efter att underblåsa möjligheterna till krig mellan de kapitalistiska länderna i Västeuropa, och kunde förutspå pakt mellan Stalin och Hitler flera år i förväg. Mot den bakgrunden blir det starka sovjetiska stödet till Tyskland både före och efter Hitlers makttillträde mycket begripligt. Det måste ha varit en stor lättnad för Stalin när Trotsky till slut blev mördad 1940.⁷³

Ingen pakt med de allierade

Stalin var inte intresserad av att föra krig för Storbritanniens och Frankrikes skull. Detta faktum blev uppenbart på sommaren 1939 när de brittiska och

franska sändebuden i Moskva fick förhandla med utrikeskommissarie Molotov under mycket förnedrande former. I ljuset av Trotskys spådomar inser man att den sovjetiska invändningen att Polen inte ville släppa in deras trupper på sitt territorium, bara var bara ett svepskäl.

Stalin tog inte de västliga representanterna seriöst, eftersom han insåg att briterna bara skulle erbjuda ett symboliskt stöd till den allierade krigsansträngningen. Han hade helt enkelt genomskådat den brittiska doktrinen om maktbalans. Den franska halvan av delegationen hade inte samma tilltro till kriget som briterna, och verkade mer benägen att slappna av med vodka, som de sovjetiska värdarna bjöd på generöst.

För amiral Reginald Drax, som ledde den brittiska halvan av delegationen, såg det ut som att europeiska kontinentala makter inte längre skulle vara beredda att offra sina unga män i krig för att gynna hans imperium. Han var mycket indignerad över detta, och han fick åka hem med oförrättat ärende.⁷⁴

Pakten med Tyskland

Det är allmänt känt att Hitler däremot lyckades få igenom en pakt. Den har gått till historien som Molotov-Ribbentrop-pakten, och innebar förenklat att Sovjetunionen och Tyskland delade upp Östeuropa mellan sig. Sovjetunionen förband sig vidare till att leverera stora mängder råvaror till Tyskland, och under slaget om Storbritannien på hösten 1940 bidrog Sovjet inom ramen för paktens på andra sätt till den tyska krigsansträngningen. Således sände dess meteorologiska fartyg värdefull information till tyska Luftwaffe, och tyska jagare fick låna en hamn nära Murmansk för att underlätta räderna mot de brittiska konvojerna.⁷⁵

Det betyder inte att Hitler var entusiastisk över att sluta en pakt med Sovjetunionen. Hans långsiktiga strävan hade ju varit att vinna Polens vänskap. 11 augusti sa han åt Jacob Burghardt, som var Nationernas Förbunds kommissionär i Danzig:

"Allt jag företar mig är riktat mot Ryssland. Om Väst är för dumt och för blint för att begripa detta ska jag driva mig till att ingå ett avtal med ryssarna, slå Väst och sedan efter deras nedarlag vända mig mot Sovjetunionen med alla mina styrkor. Jag behöver Ukraina så att de inte kan svälta ut mig som det inträffade i förra kriget."⁷⁶

Hitlers försök att utöva påtryckningar gentemot Polen och Storbritannien efter att ha offentliggjort paktens misslyckas dock, eftersom ledarna i Warszawa och London inte ändrade sina attityder.

⁷¹En mer utförlig beskrivning av den brittiska ideologin om massbombning kan inhämtas i Sven Lindqvists bok *Nu dog du Bombernas århundrade*, Bonnierpocket 2000.

⁷²Overy, Richard: *Russia's War*, Penguin 1998, sid 9-10

⁷³Suvorov, Viktor: *Icebreaker; Who started the second World War?*, Hamish Hamilton 1990, *passim*

⁷⁴Hoggan sid 438

⁷⁵http://en.wikipedia.org/wiki/Molotov-Ribbentrop_Pact, Suvorov, *passim*

⁷⁶Buchanan, Patrick J.: *A Republic, Not an Empire; Reclaiming America's Destiny*, Regenery Publishing 1999, sid 264, Jämför

Krigsutbrottet

Krisen i Danzig

Pakten mellan Hitler och Stalin hade aldrig kommit till om inte friktionen mot Polen hade kommit till ett akut läge.

Under sommaren hade nämligen de polska trakasserierna av polentyskarna övergått till en ny råare nivå, och man visade också från polsk sida att fristaden Danzig inte respekterades.

Marienwerderpunkterna

Detta förhandlingsbud framfördes 30 augusti till Polen som ett desperat försök från tysk sida att lösa dödläget och kunna börja förhandla om de olösta problemen mellan Polen och Tyskland.

Marienwerderpunkterna finns med som bilaga 2 till uppsatsen. De var utformade som ett allmänt diskussionsunderlag, och kunde inte tjäna som ett ultimatum, eftersom många punkter hade krävt långt tid att implementera. Den polska regeringen hade mycket väl kunnat acceptera konceptet och sedan på övligt vis förhålla alltsammans.

Att de tillkom och framfördes innebar framför allt en manifestation från tysk sida om att man ville förhandla istället för att gå i krig. Att Polens regering omedelbart förkastade dem innebar således en manifestation i att man principiellt inte ville förhandla, utan att man väntade på att krig skulle utbryta.

Man kan därför mycket väl se förkastandet av Marienwerderpunkterna som en polsk krigsförklaring mot Tyskland, även om många historiker som aldrig hört talas om dem lär värja sig inför den tanken.

Hitler anfaller men Stalin väntar

Vid slutet av augusti 1939 var alltså Tyskland inringat av fiender som hade avslagit alla förhandlingsinbiter, och av olika skäl var inställda på krig. Polen hade dessutom besvarat Marienwerderpunkterna med allmän mobilisering. Ju längre tiden hade fått gå desto större hade gapet hunnit bli mellan den militära styrkan hos Storbritannien, Frankrike och Polen å ena sidan, och Tyskland å andra sidan.

Västmakterna hade accepterat att Hitler tagit i tur och ordning tagit makten över Rhenlandet, Österrike, Sudetlandet och Prag. Skulle Storbritannien med Frankrike i släptåg kriga för Danzig? Aldrig förut hade brittiska styrande politiker brytt sig om Polens öden.

Dessutom trodde Hitler att Lord Halifax var missnöjd med att de polska ledarna inte ville förhandla med Tyskland. Den svenske förhandlaren Birger Dahlerus hade åkt fram och tillbaka mellan London och Berlin för att söka lösa krisen, och hade tagit upp sådana

intryck. Ambassadör Henderson i Berlin rapporterade hem till London och argumenterade för Marienwerderpunkterna som en lösning, men Halifax ville inte ta till sig hans argument.⁷⁷

När Stalin blev varse att en runda av sista-minutenförhandlingar kanske skulle omintetgöra det krig som skulle vara så gynnsamt för honom själv, skred han till verket. Tass och hela den ryska pressen och den ryska radion proklamerade att de sovjetiska trupperna hade dragits samman till polska gränsen, för att på så sätt uppmuntra Hitler till att anfalla.⁷⁸

Tvärtemot vad Hitler hade väntat sig anföll ändå inte Stalin Polen när Tyskland anföll 1 september 1939. Istället väntade sovjettrupperna med att gå in ända tills 17 september, så att det sovjetiska agerandet såg ut som en nödgärd syftande till att skapa en militär buffertzona mot de tyska trupperna.

Frankrike kursändring leder till krig

Frankrike som varit så skoningslöst mot Tyskland i Versailles och under den efterföljande ockupationen av Rhenlandet, bytte så småningom till en mer förstående attityd gentemot Tysklands problem.

I Frankrike hade man varit optimistisk efter Münchenuppgörelsen, och de franska diplomaterna hade börjat ogilla de den polska bombastiska oviljan att förhandla med Tyskland. Frankrike gränsar till Tyskland landvägen, vilket inte Storbritannien gör, och hade drabbats hårdare under första världskriget. Halifax såg det som ett problem att Frankrike försökte undvika ett allmänt europeiskt krig mot Tyskland, och det var endast med svårighet han och Chamberlain lyckades pressa premiärminister Daladier och utrikesminister Bonnet till att ändra sig.

Detta ledde till att Storbritanniens och Frankrikes krigsförklaringar 3 september 1939 bara var riktad mot Tyskland. Polackerna gjorde den nedslående upptäckten att garantierna från Storbritannien och Frankrike inte gällde Polens östra gränser mot Sovjetunionen.

Den tyska fredsinbiten till Storbritannien och Frankrike förkastades efter att Polen besegrats vilket ledde till att "låtsaskriget" istället tog vid. Efter att Frankrike besegrats på våren och försommaren 1940 kom Tyskland med nya förslag om fred till Storbritannien, som för tillfället stod ensam kvar som krigförande stat.

Men som redan sagts väntade Churchill och Halifax bara på att vid rätt tillfälle kunna alliera sig med Stalin, samt på att USA så småningom skulle inträda i kriget.

Roosevelt leder USA in i kriget

Under president Franklin Delano Roosevelt blev USA nära allierad med Storbritannien, och han hade en

⁷⁷Hoggan 545 och 549-550

⁷⁸Hoggan sid 549

långsiktig strävan efter att leda sitt land i krig mot både Japan och Tyskland.

Den tid är förbi när ekonomer och historiker såg med beundran på *The New Deal* som en medicin mot världsdpressionen. Roosevelt vidtog många rent planekonomiska bisarra åtgärder som ingen finansminister idag skulle överväga ens för ett ögonblick. Bland annat lät han – för att öka efterfrågan på brödsäd – elda upp stora mängder skördat spannmål medan arbetslösa hungrade.

Efter att han kommit till makten påbörjade Roosevelt ett program för massivt militärt rustande, vilket förstås innebar att många arbetslösa fick jobb. Ändå blev krisen längre och svårare i USA än i nästan alla jämförbara länder.⁷⁹

Presidenten hade att göra med en pacifistisk befolkning, som inte tyckte att USA hade något att göra med kriget i Europa. För att ändra på dessa attityder drev han ihärdigt propagandakampanjer riktade mot Tyskland. Dessa ansträngningar liknade för övrigt Wodrow Wilsons ansträngningar syftande till att få in USA i första världskriget. Denne hade inrättat Creel-kommissionen så fort han hade blivit återvald 1916, och lyckades förvända de pacifistiska amerikanerna till att bli en vrålande krigisk hop.⁸⁰ Roosevelt hade börjat sin karriär under Wilson, och verkar dessutom ha tagit intryck.

27 oktober 1941 proklamerade Roosevelt i linje med sin strävanden att han hade kommit över en "hemlig karta" som skulle ha tillverkats i Nazityskland och som bevisade att Hitler planerade "en ny världsordning" där Centralamerika och Sydamerika skulle ordnas in i fem vasallstater. Dessutom hävdade presidenten att han kommit över hemliga nazistiska dokument om att all religion skulle förbjudas utom en "internationell nazistisk kyrka" där Kristi kors skulle ersättas av svastikan och ett naket svärd. Vita huset var alltså självt inblandat i detta förfalskande, som inte var helt olika de mer aktuella amsagorna om irakiska massförstörelsevapen. Dock fick denna propagandistiska ansträngning ganska liten effekt på den allmänna opinionen i USA.⁸¹

USA inträdde därför i kriget mot Tyskland först efter anfallet mot Pearl Harbor utfört av ett Japan som i drygt tio års tid framfört olika inviter till förhandling och ömsesidig nedrustning medan det varit utsatt för en tilltagande grad av blockad och fientlighet. Vid slutet av år 1941 var Tyskland på en och samma gång i krig mot Sovjetunionen, Storbritannien och USA utan att dess allierade på långt när kunde väga upp denna mäktiga allians.

⁷⁹Ekonomihistorikern William Engdahl har skrivit mycket kritiskt om "The New Deal" på http://www.engdahl.oilgeopolitics.net/History/New_Deal/new_deal.html.

⁸⁰Chomsky, Noam: *Makt lögnen och motstånd*, Ordfront 1999, sid 67-68

⁸¹Buchanan, sid 281

Tålamod

De som ser tillbaka på andra världskriget som en hopplös kamp för Tyskland – och kanske till och med ser med nostalgi på Tredje riket och dess auktoritära politiska system – har ofta för sig att Hitler drabbades av andra världskriget för att han tappade tålamodet.

Denna slutsats är orimlig eftersom det aldrig var Hitler som tappade tålamodet, utan hans motståndare. Kansler Schuschnigg tappade tålamodet när han skulle utlysa folkomröstning i Österrike 1938 och Masaryk tappade tålamodet följande höst när han beordrade allmän mobilisering i Tjeckoslovakien parallellt med att sudettyskarna tappade tålamodet med Prageregeringen.

I Polen och Ungern tappade man tålamodet i mars 1939 när man ville annektera Slovakien, så att Hitler såg sig tvungen att gå in i Prag för att hindra detta. I Storbritannien tappade man nästan samtidigt tålamodet när man övergav det falskspel som kallats "Appeasement". I Polen, slutligen, visade man att man tappat tålamodet genom att börja trakassera tyskarna i både Polen och Danzig och utfärdade allmän mobilisering istället för att förhandla kring Marienwerderpunkterna. Detta sista ledde till det polsk-tyska kriget och således till andra världskrigets utbrott.

Epilog

Undergången

Det finns många engagerande skildringar av andra världskrigets förlopp – både i stort och i smått, både populärhistoriskt och skönlitterärt – men i samband med denna uppsats är allt det där ointressant. Det var förstas omöjligt för Tyskland att hålla ut mot den industriella kapaciteten hos USA, Sovjetunionen och det brittiska samväldet, även om den nyssnämnda trippelliansen även hade att bekämpa Japan. Detta gäller i synnerhet med tanke på att ingen diplomatisk lösning stod att finna.

Tyskland tilläts under kriget således inte att förhandla med eller ens kapitulera till västmakterna separat. Britter och amerikaner hade istället utarbetat en plan för Tysklands fullständiga utplånande. Morgenthauplanen, som den har kommit att heta, innebar att jordbruks- och herdlandskap skulle ersätta den industrination som byggts upp alltifrån Bismarcks dagar. De allierade i väst strävade idogt att genomföra denna plan först genom de urskillningslösa massbombningarna under kriget, och sedan – fram till 1947 – genom att neka till återuppbyggnad.

Under krigets slutskede ägde ytterligare en tragedi rum. De tyskar som bodde i de östra riksdelarna samt i Sudeterna fördrevs eller massakrerades. De drabbades antal har beräknats till mellan 13 och 15 miljoner, och deras hembygder infogades i Polen eller i

Tjeckoslovakien. Detta är tveklöst den mest omfattande etniska rensning som någonsin ägt rum.

Kommunismens uppgång och fall

Samtidigt med detta breddade kommunismen ut sig i alla väderstreck: Uppfyllandet av Lenins och Rosa Luxemburgs visioner i Öst- och Centraleuropa (inklusive den mellersta delen av det gamla Tyskland) fick nämligen sin parallell i Ostasien, där nedgörandet av Japan ledde till samma kaos som Versaillesfreden åstadkommit i Europa och Mellanöstern ett kvartsekel innan. Med Stalin och Mao i ledningen kunde kommunismen sträcka ut sig från Elbe till Syd kinesiska sjön. Churchill och Roosevelt hade åsett denna utveckling med beundran och sade om Stalin att han "ville leva i hedervärd vänskap och jämlikhet med de västliga demokratierna" respektive att han var "en kristen gentleman".⁸² Har Lars Werner, Gudrun Schyman eller Lars Ohly någonsin sagt något så naivt om världshistoriens mest framgångsrike kommunistledare?

När sanningen om Stalin hade blivit uppenbar till och med för de naiva västledarna bröt det kalla kriget ut. Den sovjetvänliga Morgenthauplanen övergavs till förmån för Marshallplanen, som istället hade udden vänd mot kommunismen. De som hade tänkt sig att den allierade seger 1945 skulle leda till allmän fred och trygghet fick istället åse Berlinblockaden, den kommunistiska statskuppen i Prag (så att Edvard Beneš blev avsatt en gång till), Koreakriget och åtskilliga avkolonialiseringskrig i Afrika och Sydostasien.

Den sistnämnda kategorin av krig sökte sina orsaker i Atlantdeklarationen från 1943, då Churchill och Roosevelt gemensamt lovat att alla koloniserade folk ska få självständighet efter kriget. Många folk från de allierade ländernas kolonier krigade mot Tyskland entusiastmerade av detta löfte, som inte hade något värde när segern väl var vunnen. Vi som har facit i hand bör inte vara förvånade. På ett liknande sätt hade ju de allierade ljugit för araberna under första världskriget för att dessa skulle delta i kriget mot Turkiet.

En del av dem som blivit lurade av Atlantdeklarationen vände sig till de kommunistiska länderna för att få hjälp, och snart rasade kriget i djungeln mot de allierade segrarna. Decennierna efter 1945 präglades dels av dessa avkolonialiseringskrig, men också av olika terroristgrupper som organiserats än från Moskva och än från Washington. Och med ångest fick världen darra under hotet från kärnvapen som hade potentialen att utplåna allt.

Men det förflutna rymmer många ironier, och en sådan ironi har att göra mer staden Danzig, som under polskt herravälde efter 1945 fick byta namn till Gdansk. I denna stad – som 1939 hade sett den tändande gnistan till det krig som prisgivit halva Europa åt sovjetkommunismen – verkade elektrikern

och den fackligt verksamme Lech Walesa. Hans tålmodiga arbete lade en inspirerande grund till de fredliga medborgarrörelser som så småningom bringade Sovjetunionen och alla dess satellitregimer på fall.

Efter kommunismens fall och det kalla krigets slut fick Tyskland ensam betala återföreningen med sin mellersta del, traditionellt kallad Östtyskland. Men Polen behåller de gamla östliga delarna och Ryssland behåller den ostpreussiska enklaven där Königsberg fortsätter att heta Kaliningrad. Man får vara glad över att Tyskland och Polen idag verkar integrera sig med varandra ekonomiskt, så att den exakta gränsdragningen mellan dessa två länder i framtiden inte spelar någon roll.

De allierade av idag

Polen har i dag övergivit de politiska strävandena från Dmowskis och Pilsudskis dagar, och Ryssland har övergivit kommunismen. Frankrike har allt sedan Charles De Gaulles dagar sökt försoning och samarbete med Tyskland. De nutida attityderna hos dessa tre länder må ha sina brister, men de får anses som hedervärda i jämförelse med de nedanstående två:

USA, som år 1900 hade en pacifistisk befolkning, liten militärmakt och en obefintlig säkerhetstjänst har idag – medan deras ledare skrävlar om alla krig de vunnit – en massmedial apparat som hela tiden driver på medborgarna så att nya uppoffringar ska bli möjliga. Man har militär personal stationerad över hela jordklotet, en astronomisk statsskuld och en säkerhetstjänst som ständigt jagar egna och andra länders medborgare.

Storbritannien, slutligen, håller däremot fast vid sina gamla politiska traditioner i och med maktbalanspolitiken, som i vissa frågor blir mycket tydlig. En sådan fråga rör Turkiets inträde i EU, som i synnerhet brittiska politiker drivit på medvetna om att det turkiska medlemskapet kommer att försvaga det centraleuropeiska enhetsverket, och således bevara "maktbalansen" i den anda som Thomas Cromwell tänkt sig på 1500-talet. Detta perspektiv på den egna historien torde dock inte vara utbrett bland britterna idag. Däremot talar många av dem med stolthet om hur deras krigsmakt besegrat olika diktatorer under 1900-talet, gärna med massbombning av civila som militärt instrument. Den som lyssnar förväntas ta till sig budskapet och beundra Storbritannien som en räddare av kontinenten, och som en garant för kultur och civilisation.

Stockholm 4 september 2006

Jan Bernhoff

⁸²Buchanan sid 303-304

Bilagor

Bilaga 1: President Wilsons 14 punkter

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wilson14.htm>

President Woodrow Wilson's Fourteen Points 8 January, 1918:

It will be our wish and purpose that the processes of peace, when they are begun, shall be absolutely open and that they shall involve and permit henceforth no secret understandings of any kind. The day of conquest and aggrandizement is gone by; so is also the day of secret covenants entered into in the interest of particular governments and likely at some unlooked-for moment to upset the peace of the world. It is this happy fact, now clear to the view of every public man whose thoughts do not still linger in an age that is dead and gone, which makes it possible for every nation whose purposes are consistent with justice and the peace of the world to avow now or at any other time the objects it has in view.

We entered this war because violations of right had occurred which touched us to the quick and made the life of our own people impossible unless they were corrected and the world secure once for all against their recurrence. What we demand in this war, therefore, is nothing peculiar to ourselves. It is that the world be made fit and safe to live in; and particularly that it be made safe for every peace-loving nation which, like our own, wishes to live its own life, determine its own institutions, be assured of justice and fair dealing by the other peoples of the world as against force and selfish aggression. All the peoples of the world are in effect partners in this interest, and for our own part we see very clearly that unless justice be done to others it will not be done to us. The programme of the world's peace, therefore, is our programme; and that programme, the only possible programme, as we see it, is this:

I. Open covenants of peace, openly arrived at, after which there shall be no private international understandings of any kind but diplomacy shall proceed always frankly and in the public view.

II. Absolute freedom of navigation upon the seas, outside territorial waters, alike in peace and in war, except as the seas may be closed in whole or in part by international action for the enforcement of international covenants.

III. The removal, so far as possible, of all economic barriers and the establishment of an equality of trade conditions among all the nations consenting to the peace and associating themselves for its maintenance.

IV. Adequate guarantees given and taken that national armaments will be reduced to the lowest point consistent with domestic safety.

V. A free, open-minded, and absolutely impartial adjustment of all colonial claims, based upon a strict observance of the principle that in determining all such questions of sovereignty the interests of the populations concerned must have equal weight with the equitable claims of the government whose title is to be determined.

VI. The evacuation of all Russian territory and such a settlement of all questions affecting Russia as will secure the best and freest cooperation of the other nations of the world in obtaining for her an unhampered and unembarrassed opportunity for the independent determination of her own political development and national policy and assure her of a sincere welcome into the society of free nations under institutions of her own choosing; and, more than a welcome, assistance also of every kind that she may need and may herself desire. The treatment accorded Russia by her sister nations in the months to come will be the acid test of their good will, of their comprehension of her needs as distinguished from their own interests, and of their intelligent and unselfish sympathy.

VII. Belgium, the whole world will agree, must be evacuated and restored, without any attempt to limit the sovereignty which she enjoys in common with all other free nations. No other single act will serve as this will serve to restore confidence among the nations in the laws which they have themselves set and determined for the government of their relations with one another. Without this healing act the whole structure and validity of international law is forever impaired.

VIII. All French territory should be freed and the invaded portions restored, and the wrong done to France by Prussia in 1871 in the matter of Alsace-Lorraine, which has unsettled the peace of the world for nearly fifty years, should be righted, in order that peace may once more be made secure in the interest of all.

IX. A readjustment of the frontiers of Italy should be effected along clearly recognizable lines of nationality.

X. The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity to autonomous development.

XI. Rumania, Serbia, and Montenegro should be evacuated; occupied territories restored; Serbia accorded free and secure access to the sea; and the relations of the several Balkan states to one another determined by friendly counsel along historically established lines of allegiance and nationality; and international guarantees of the political and economic independence and territorial integrity of the several Balkan states should be entered into.

XII. The Turkish portion of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty, but the other nationalities which are now under Turkish rule

should be assured an undoubted security of life and an absolutely unmolested opportunity of autonomous development, and the Dardanelles should be permanently opened as a free passage to the ships and commerce of all nations under international guarantees.

XIII. An independent Polish state should be erected which should include the territories inhabited by indisputably Polish populations, which should be assured a free and secure access to the sea, and whose political and economic independence and territorial integrity should be guaranteed by international covenant.

XIV. A general association of nations must be formed under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small states alike.

In regard to these essential rectifications of wrong and assertions of right we feel ourselves to be intimate partners of all the governments and peoples associated together against the Imperialists. We cannot be separated in interest or divided in purpose. We stand together until the end.

For such arrangements and covenants we are willing to fight and to continue to fight until they are achieved; but only because we wish the right to prevail and desire a just and stable peace such as can be secured only by removing the chief provocations to war, which this programme does remove. We have no jealousy of German greatness, and there is nothing in this programme that impairs it. We grudge her no achievement or distinction of learning or of pacific enterprise such as have made her record very bright and very enviable. We do not wish to injure her or to block in any way her legitimate influence or power. We do not wish to fight her either with arms or with hostile arrangements of trade if she is willing to associate herself with us and the other peace-loving nations of the world in covenants of justice and law and fair dealing. We wish her only to accept a place of equality among the peoples of the world, -- the new world in which we now live, -- instead of a place of mastery.

Bilaga 2: Marienwerderpunkterna

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/bluebook/blbk98.htm>

Message Which Was Communicated to H.M. Ambassador in Berlin by the State Secretary on August 31, 1939, at 9:15 p. m.

(Translation.)

HIS Majesty's Government informed the German Government, in a note dated the 28th August, 1939, of their readiness to offer their mediation towards direct negotiations between Germany and Poland over the problems in dispute. In so doing they made it abundantly clear that they, too, were aware of the

urgent need for progress in view of the continuous incidents and the general European tension. In a reply dated the 28th August, the German Government, in spite of being sceptical as to the desire of the Polish Government to come to an understanding, declared themselves ready in the interests of peace to accept the British mediation or suggestion. After considering all the circumstances prevailing at the time, they considered it necessary in their note to point out that, if the danger of a catastrophe was to be avoided, then action must be taken readily and without delay. In this sense they declared themselves ready to receive a personage appointed by the Polish Government up to the evening of the 30th August, with the proviso that the latter was, in fact, empowered not only to discuss but to conduct and conclude negotiations.

Further, the German Government pointed out that they felt able to make the basic points regarding the offer of an understanding available to the British Government by the time the Polish negotiator arrived in Berlin.

Instead of a statement regarding the arrival of an authorised Polish personage, the first answer the Government of the Reich received to their readiness for an understanding was the news of the Polish mobilisation, and only towards 12 o'clock on the night of the 30th August, 1939, did they receive a somewhat general assurance of British readiness to help towards the commencement of negotiations.

Although the fact that the Polish negotiator expected by the Government of the Reich did not arrive removed the necessary condition for informing His Majesty's Government of the views of the German Government as regards possible bases of negotiation, since His Majesty's Government themselves had pleaded for direct negotiations between Germany and Poland, the German Minister for Foreign Affairs, Herr von Ribbentrop, gave the British Ambassador on the occasion of the presentation of the last British note precise information as to the text of the German proposals which would be regarded as a basis of negotiation in the event of the arrival of the Polish plenipotentiary.

The Government of the German Reich considered themselves entitled to claim that in these circumstances a Polish personage would immediately be nominated, at any rate retroactively.

For the Reich Government cannot be expected for their part continually not only to emphasise their willingness to start negotiations, but actually to be ready to do so, while being from the Polish side merely put off with empty subterfuges and meaningless declarations.

It has once more been made clear as a result of a démarche which has meanwhile been made by the Polish Ambassador that the latter himself has no plenary powers either to enter into any discussion, or even to negotiate.

The Führer and the German Government have thus waited two days in vain for the arrival of a Polish negotiator with plenary powers.

In these circumstances the German Government regard their proposals as having this time too been to all intents and purposes rejected, although they consider that these proposals, in the form in which they were made known to the British Government also, were more than loyal, fair and practicable.

The Reich Government consider it timely to inform the public of the bases for negotiation which were communicated to the British Ambassador by the Minister for Foreign Affairs, Herr von Ribbentrop.

The situation existing between the German Reich and Poland is at the moment of such a kind that any further incident can lead to an explosion on the part of the military forces which have taken up their position on both sides. Any peaceful solution must be framed in such a way as to ensure that the events which lie at the root of this situation cannot be repeated on the next occasion offered, and that thus not only the East of Europe, but also other territories shall not be brought into such a state of tension. The causes of this development lie in: (1) the impossible delineation of frontiers, as fixed by the Versailles dictate; (2) the impossible treatment of the minority in the ceded territories.

In making these proposals, the Reich Government are, therefore, actuated by the idea of finding a lasting solution which will remove the impossible situation created by frontier delineation, which may assure to both parties their vitally important line of communication, which may-as far as it is at all possible-remove the minority problem and, in so far as this is not possible, may give the minorities the assurance of a tolerable future by means of a reliable guarantee of their rights.

The Reich Government are content that in so doing it is essential that economic and physical damage done since 1918 should be exposed and repaired in its entirety. They, of course, regard this obligation as being binding for both parties.

These considerations lead to the following practical proposals:

(1) The Free City of Danzig shall return to the German Reich in view of its purely German character, as well as of the unanimous will of its population;

(2) The territory of the so-called Corridor which extends from the Baltic Sea to the line Marienwerder-Graudenz-Kulm-Bromberg (inclusive) and thence may run in a westerly direction to Schönlanke, shall itself decide as to whether it shall belong to Germany or Poland;

(3) For this purpose a plebiscite shall take place in this territory. The following shall be entitled to vote: all Germans who were either domiciled in this territory on the 1st January, 1918, or who by that date have been born there, and similarly of Poles, Kashubes, &c., domiciled in this territory on the above day (the 1st January, 1918) or born there up to that date. The Germans who have been driven from this territory shall return to it in order to exercise their vote with a view to ensuring an objective plebiscite, and also with a view to ensuring the extensive preparation necessary therefor. The above territory shall, as in the case of the Saar territory, be placed under the supervision of an international commission to be formed immediately, on which shall be represented the four Great Powers-Italy, the Soviet Union, France and England. This commission shall exercise all the rights of sovereignty in this territory. With this end in view, the territory shall be evacuated within a period of the utmost brevity, still to be agreed upon, by the Polish armed forces, the Polish police, and the Polish authorities;

(4) The Polish port of Gdynia, which fundamentally constitutes Polish sovereign territory so far as it is confined territorially to the Polish settlement, shall be excluded from the above territory. The exact frontiers of this Polish port should be determined between Germany and Poland, and, if necessary, delimited by an international committee of arbitration;

(5) With a view to assuring the necessary time for the execution of the extensive work involved in the carrying out of a just plebiscite, this plebiscite shall not take place before the expiry of twelve months;

(6) In order to guarantee unrestricted communication between Germany and East Prussia and between Poland and the sea during this period, roads and railways shall be established to render free transit traffic possible. In this connexion only such taxes as are necessary for the maintenance of the means of communication and for the provision of transport may be levied;

(7) The question as to the party to which the area belongs is to be decided by simple majority of the votes recorded;

(8) In order to guarantee to Germany free communication with her province of Danzig-East Prussia, and to Poland her connexion with the sea after the execution of the plebiscite-regardless of the results thereof-Germany shall, in the event of the plebiscite area going to Poland, receive an extra-territorial traffic zone, approximately in a line from Butow to Danzig or Dirschau, in which to lay down an autobahn and a 4-track railway line. The road and the railway shall be so constructed that the Polish lines of communication are not affected, i.e., they shall pass either over or under the latter. The breadth of this zone shall be fixed at 1 kilometre, and it is to be German sovereign territory. Should the plebiscite be favourable to Germany, Poland is to obtain rights, analogous to those accorded to Germany, to a similar extra-territorial

communication by road and railway for the purpose of free and unrestricted communication with her port of Gdynia;

(9) In the event of the Corridor returning to the German Reich, the latter declares its right to proceed to an exchange of population with Poland to the extent to which the nature of the Corridor lends itself thereto;

(10) Any special right desired by Poland in the port of Danzig would be negotiated on a basis of territory against similar rights to be granted to Germany in the port of Gdynia;

(11) In order to remove any feeling in this area that either side was being threatened, Danzig and Gdynia would have the character of exclusively mercantile towns, that is to say, without military installations and military fortifications;

(12) The peninsula of Hela, which as a result of the plebiscite might go either to Poland or to Germany, would in either case have similarly to be demilitarised;

(13) Since the Government of the German Reich has the most vehement complaints to make against the Polish treatment of minorities, and since the Polish Government for their part feel obliged to make complaints against Germany, both parties declare their agreement to have these complaints laid before an international committee of enquiry, whose task would be to examine all complaints as regards economic or physical damage, and any other acts of terrorism. Germany and Poland undertake to make good economic or other damage done to minorities on either side since the year 1918, or to cancel expropriation as the case may be, or to provide complete compensation to the persons affected for this and any other encroachments on their economic life;

(14) In order to free the Germans who may be left in Poland and the Poles who may be left in Germany from the feeling of being outlawed by all nations, and in order to render them secure against being called upon to perform action or to render services incompatible with their national sentiments, Germany and Poland agree to guarantee the rights of both minorities by means of the most comprehensive and binding agreement, in order to guarantee to these minorities the preservation, the free development and practical application of their nationality (Volkstum), and in particular to permit for this purpose such organisation as they may consider necessary. Both parties undertake not to call upon members of the minority for military service;

(15) In the event of agreement on the basis of these proposals, Germany and Poland declare themselves ready to decree and to carry out the immediate demobilisation of their armed forces;

(16) The further measures necessary for the more rapid execution of the above arrangement shall be agreed upon by both Germany and Poland conjointly.

Litteratur

Böcker och artiklar

Bast, Jörgen: *Två krig men inte ett skott*, Dagens Böcker, Lund 1940

Baker, Ray S.: *Wodrow Wilson and World Settlement*, Doubleday, Doran & Company, New York 1922

Brenner, Leni: *Zionism in the Age of Dictators*, Lawrence Hill & Co 1983

Baumont, Maurice (med flera): *The Third Reich*, New York

Buchanan, Patrick J.: *A Republic, Not an Empire; Reclaiming America's Destiny*, Regenery Publishing 1999

Chomsky, Noam: *Makt lögner och motstånd*, Ordfront 1999

Churchill, Winston: *Great contemporaries*, 1937

Cumming, H H: *Franco-British Rivalry in the Post-War Near East*, London 1938

Dawson, William H.: *Germany Under the Treaty*, Longmans, Green & Company, London 1933

Donald, Sir Robert: *The Polish Corridor and the Consequences*, Thorntorn Butterworth, Ltd., London 1929

Feiling, Keith: *The Life of Neville Chamberlain*, London 1946

Gedye, George: *The revolver republic;: France's bid for the Rhine*, Arrowsmith 1930

Halifax, Edward F L W: *Fullness of Days*, Mead Dodd, New York 1957

Hoggan, David Leslie: *The Forced War; When Peaceful Revision Failed*, Institute for Historical Review 1989

de Jong, Louis: *De Duitse Vijf de Colonne in de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 1953

Kluge, Dankwart: *Das Hossbach-"Protokoll": Die Zerstörung einer Legende*, Druffel-Verlag (1980)

Lindqvist, Sven: *Nu dog du Bombernas århundrade*, Bonnierpocket 2000

Lloyd George, David: *Memoirs of the Peace Conference*, New Haven, Conn.: Yale University Press 1939

Martel, René: *The Eastern Frontiers of Germany*, Williams & Norgate, London 1930

Overy, Richard: *Russia's War*, Penguin 1998

Overy, Richard (redaktör): *The Times Atlas of the 20th Century*, Times Books 1996

Palmer, R. R., och Colton, J.: *Nya tidens världshistoria*, Norstedts Tryckeri 1986

Petersen, Kai: *När hände vad?*, Forum 1984

Reventlow, Ernst von: *Den engelska jämviktspolitiken*, Svea Rikes förlag 1939

Seraphim, Hans-Gunther: Artikeln "Nachkriegsprozesse und zeitgeschichtliche Forschung," ur *Mensch und Staat in Recht und Geschichte: Festschrift für Herbert Kraus*, utgiven av Hans Kruse and Hans-Günther Seraphim (Kitzingen/Main: Holzner-Verlag, 1954)

Seymour, Charles (redaktör): *The Intimate Papers of Colonel House* (New York: Houghton Mifflin Company 1928

Sherwood, R E: *Roosevelt and Hopkins, an Intimate History*, New York 1948

Suvorov, Viktor: *Icebreaker Who started the second World War?*, Hamish Hamilton 1990

Szende, Stefan: *Den siste juden från Polen*, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1944

Tansill, Charles Callan: "The United States and the Road to War in Europe" ur *Perpetual War for Perpetual Peace* av Barnes, Elmer (redaktör), Institute for Historical Review 1993

Vansittart, R. G.: *The Mist Procession: The Autobiography of Lord Vansittart*, London 1958

Wrench, John: *Geoffrey Dawson and Our Times*, London 1955

Webbsidor

http://de.wikipedia.org/wiki/Wojciech_Korfanty

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bohemian>

http://en.wikipedia.org/wiki/Border_conflicts_between_Poland_and_Czechoslovakia

http://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_Peasant_Party

http://en.wikipedia.org/wiki/Engelbert_Dollfuss

http://en.wikipedia.org/wiki/Hoare-Laval_Pact

http://en.wikipedia.org/wiki/Kurt_Schuschnigg

http://en.wikipedia.org/wiki/Lord_Castlereagh

http://en.wikipedia.org/wiki/Molotov-Ribbentrop_Pact

http://en.wikipedia.org/wiki/Vlatko_Ma%C4%8Dek (angående Vladko Maček)

<http://www.digitalronin.f2s.com/politicalcompass/iconochasms.php> (fråga 30 angående Winston Churchills beundran för Hitler)

http://www.engdahl.oilgeopolitics.net/History/New_Deal/new_deal.html

http://www.firstworldwar.com/bio/geddes_eric.htm

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/avalon.htm> (The Avalon Project at Yale Law School) angående nedanstående två dokument:

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wilson14.htm> (President Wilsons 14 punkter, se även bilaga 1)

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/bluebook/blbk98.htm> (Marienwerderpunkterna, se även bilaga 2)